

СВОБОДНАТА ДЪРЖАВА КОСПАЯ

Автор: Филипо Натали

В Горната долина на Тибър

(1440–1826)

Филипо Натали

Към читателите

На границата между Умбрия и провинция Арецо, на леко възвишение, което служи като опора на Апенините, се издига село Коспая, някогашна столица на републиката, или по-скоро на Свободната държава със същото име, която от 1440 до 1826 г. е запазила своята автономия и независимост, въпреки че е била управлявана без писани закони, без лидери, без милиции, без данъци.

Практически пример за анархия в сърцето на общество, основано на най-абсолютния авторитарен принцип – общество, което, макар и неумолимо да следва своето еволюционно движение към нова и реформаторска цивилизация, все пак отхвърляше всичко, което имаше привидно на свобода – това е феномен, който заслужава да бъде познат и изследван. Искан да се заема с това и благодарение на помощта, която получих от уважавани местни хора, както и чрез проучвания, проведени в някои

частни и публични архиви, успях да завърша монография за Коспая, която сега предлагам на обществеността.

Може би моята книга ще даде начало на по-добра, тъй като би изисквала време, с което не разполагам, за да подредя по-систематично идеите, които съм развил в книгата и които ми се струват достойни за обществения интерес.

Умбертиде, Март 1890 г.

Филипо Натали

Глава 1.

Либертас

Как една грешка определи републиката — Как се роди малката държава и как загина — Коспая — по-малко от село — Селото — Беззаконно строителство — Църквата — Претенциозен девиз — Камбаните през Средновековието и общините — Енорията — Легендата за Свети Лаврентий Първомъченик — Ужасният сарказъм на левита — Мнението на Токвил за религията.

Прочетох в една книга, няма нужда да казвам коя, това абсурдно анатомично описание на републиката: „Правителство, чиито основни максими са насочени единствено към пълното преобръщане на реда на общите правила, към превземането на света (!), към установяването на система без Бог, без закон и без разум и към установяването в крайна сметка на начин на живот, съобразен с животинската част.“

Който и да е писал това, със сигурност е получил от природата специална оторизация, която му показва нещата през калейдоскоп и която изкривява чувственото му възприятие. За съжаление случаят не е единичен и, ако не са много, някои мислят по този начин дори и сега. За някои хора думата „република“ сама по себе си е престъпна, ако не и направо апокалиптична.

И все пак е имало републики – и историята е там, за да го докаже – които са просъществували дълго и изобщо не са нарушавали обществения ред: напротив, те са го укрепвали и регулирали. Това са форми на управление, в рамките на които са се запазили високо ценени примери за добродетел; други са преминали мирно по лицето на земята без смущения, без дори повечето хора да осъзнават тяхното съществуване. Ако този писател беше живял извън политически абсурдна среда, изкуствено създадена от неговото легитимистко въображение; ако беше преценил – по крайните им резултати – предвестните знаци на революциите, които обикновено предшестват демократичните правителства, той нямаше да изрази такава концепция, погрешна във всяко едно отношение.

Той би разбрал, че в рамките на републиката човекът, след като е станал свободен в съвестта, в словото и в действието си, се подчинява на законите, които сам е признал, и се подчинява на властта, която сам е установил, както ясно е казал един философ в една почти забравена книга, която със сигурност не е заслужавала толкова кратък живот ¹.

Републиката, за която ще говоря, не би предизвикала гордото възмущение и неоснователната завист на анонимния автор, защото – макар и да не е имала свои собствени закони и политическа и административна организация – със сигурност се крепеше на семейството и религията, пазейки в сърцето си благословения живот, който беше привилегия на патриархалната епоха, благодарение на която народът на малката държава живееше в любов и съгласие като в едно семейство.

Тази република беше почти незабележима точица и със сигурност не смееше да заеме място сред държавите, дори сред онези с най-нисък ранг, въпреки че това микроскопично държавице съществуваше автономно в продължение на почти четири века.

Възникнала без предварително замислен план, в един изключително особен случай, тя в крайна сметка се оказа анемична и угасна като пламък, на който липсва храна, или по-скоро като блед метеор.

Свободата, на която се радваха толкова дълго време, може би беше уморила мъжете от малката република и ги беше подтикнала да се подчинят на господар, или пък беше необходимостта, която ги накара да се откажат от свободите си, притиснати както бяха между две важни държави? Беше ли свободата тази, която погуби свободата, или деспотизмът беше този, който разпротря изравняващите си лапи дори върху тази ивица свободна земя? Може би и двете причини са повлияли на разрушаването на малката република Коспая.

Малцина са тези, които са чували името на републиката Коспая, а много редки са онези, които дори и днес знаят къде се намира територията, която някога е съставлявала самостоятелна държава. Освен няколкото думи, които прочетох в една вестникарска статия² и в историческата поредица за Борго С. Сеполеро на Сакети, доколкото ми е известно, никой друг не е споменавал републиката Коспая, нито пък е публикувал дори кратко историческо резюме, свързано с нея³. Може би именно малкият ѝ размер и незначителността ѝ са допринесли никой да не разбере за

нея; и ако само забравата я беше покрила за по-дълго време, спасявайки я от алчния поглед на папата и великия херцог на Тоскана! Те разделиха малката държава на две и си я присвоиха.

Малкият размер, който спаси Сан Марино и Андора, не беше достатъчен, за да спаси Коспая от тъжната ѝ съдба, и през 1825 г. Леоне XII и Леополд I я присъединиха към съответните си държави.

Но няма да изпреварвам събитията, свързани с края на малката република, а по-скоро възнамерявам да напиша монография за нейното съществуване, като прегледам всичко интересно, което се е случило там в течение на четири века, и отбележа всички исторически превратности, на които тя е била подложена през този период, и особено през последния половин век; с това обаче не искам да твърдя, че моята работа е изчерпателна и безупречна. Тя наистина ще остане като суров материал, така че други да могат да създадат от нея изтънчено и елегантно произведение, по същия начин, по който – от безформена маса мрамор – един опитен майстор може да извади най-красивия орнамент, най-красивото произведение на изкуството.

Какво е Коспя? Град, махала или село? Едва ли заслужава да бъде определено като последното; нито пък изглежда, че в древността е било в по-добро състояние, отколкото изглежда днес.

Тук няма стени, увенчани с правоъгълни или двуделни зъбци, които да символизират фракциите на гвелфите или гибелините и да пречат неуместно на гледката към околността; няма кули, нито отбранителни крепости, които да се изправят срещу партизанското население или срещу нападенията на тираните. Къщите, разположени на разстояние една от друга, са построени на половината височина на хълма, посред селската местност, където всичко е весело и жизнерадостно. През пролетта бадемовите и прасковените дървета украсяват клоните си с розови и бели цветове; живите плетове и храстите от късната растителност възпламват тази загадъчна градация от цветове – както сливащи се, така и смесени – която, започвайки от кафявото на стволовете, през сиво, жълто и розово, достига до ослепителното зелено на смарагда. Подрязаната и подхранена трева по склоновете, по площадите и по улиците също, обсипана с утринна роса, блести в първите лъчи на слънцето, което със сигурност е повече от онези огради, където сградите са затворени и където мръсният въздух, излъчван от стотици замърсени източници, носи зараза на онези, които живеят в тях. Там има бледи лица, които изтощават живота си между силни емоции, винаги борещи се с човешките нужди и лишения; тук, напротив, цари здравето и умереността на желанията, които пораждат онова удовлетворение, което ни прави равни на богатите и властните. Вместо да участваме в суровата реалност на градския живот, ние се потапяме в синевата на безметежната златна епоха, когато под мирния скиптър на Сатурн семейството седеше събрано в сянката на сладкото смокиново дърво.

Къщите в Коспая със сигурност не са предназначени да осигурят онова, което от философска гледна точка е условно, необходимо за разрешаването на най-актуалните научни и социални въпроси, и всеки, който смята, че идеята за обитаемост изисква – освен удобство – и красота, и хармония във всичките ѝ аспекти, няма да намери тук място, където да приложи тези принципи. Вместо това тук има къщи от старите добри времена, с малките си градинки и съответните им дворове. Именно в такъв тип къщи семействата посрещат своите приятели и именно тук се съсредоточават всички радости и тъги на всеки един от членовете им. Тайната е изгонена, а действията на отделните хора се извършват почти публично.

Минавайки оттам, през отворената врата можеш да видиш цялото семейство, събрало се около масата, или заето да си бъбри пред камината. Така животът се разгръща напълно събран в едно много малко пространство; във всяка мебел, във всеки предмет има спомен. Аркадия, митичният свят, за който мечтаеха поетите от миналия век, продължава да живее в тази ивица земя. Високо нагоре, или по-скоро на върха на хълма, където се свършва селото, сред дърветата, чиито нюанси варират от тъмно до светлозелено, сред камъните, осеяни от сянка и слънце, на фона на този радостен пейзаж, се издига скромният и сдържан храм. Разположен като бастион на селото, от място, откъдето го доминира изцяло, той показва как добрите хора от Коспая са искали да съчетаят свободата с най-чистата вяра. И че тази религиозна вяра е била свободна от предразсъдъци и фанатизъм – било то слаб или фанатичен – става ясно при четенето на мотото, изписано върху архитрава на вратата на църквата: „Casparice

perpetua et firma libertas“.⁴ Превеждам го като „Трайна и сигурна свобода на Коспая“, защото – независимо дали се отнася до храма като израз на религията, или до устройството на малката република по отношение на вярата и богослужението – вечността се проявява с известна гордост, за съжаление неоправдана от събитията, които последваха.

Вярващите, които започват да размишляват върху тези думи, преминавайки прага на скромния храм, може би ще осъзнаят, че религията и свободата процъфтяват, когато не се налагат на другите, а именно когато се оставят на собствените си сили, и че е напразно да се опитваш да ограничиш свободния ум на човека с железни вериги. Не можеш да убедиш никого със сила, нито пък трябва да нарушаваш съзнанието където и да е.

Дори камбаната, която виси на малката кула, носи същия надпис; но тук, освен че призовава вярващите към молитва или приветства залезът на деня, тя също така подтиква жителите да се заемат с обществените дела, придобивайки значението, което камбаните са имали в Италия — люлката на католицизма и общинските свободи.

Горната църква и прилежащата към нея енорийска къща са посветени на Свети Лаврентий, първомъченикът, младият левит с пламенното желание да пожертва живота си за вярата. Той е изобразен на картината на главния олтар.

Това се случи в средата на III век, точно когато преследванията срещу последователите на Христос бяха в разгара си, по времето на свети Сикст, глава на зараждащата се църква,

когато император Адриан издаде указ, с който всички епископи, свещеници и дякони бяха осъдени на смърт. Той искал да изличи пламенното име на християните с тяхната собствена кръв. Лаврентий е сред засегнатите от едикта: издръжливостта на левита по време на дългото и жестоко мъченичество е била равна на вярата му, тъй като именно през Средновековието християнството, очернено от варварството, е загубило своето значение, както казва Бианки-Джовини. Свещените страници ни предават възвишения и добре познат сарказъм, който той изрече пред тирана, когато почувства, че е изгорен от едната страна. На картината, която наистина няма художествена стойност, светецът е изобразен с инструмента на мъченичеството (решетката), както може да се види на всички картини със същата тема.

Коспаианците са постъпили правилно, като са избрали великия левит за свой покровител. Този мъченик, който се противопоставя на тирана и се смее, докато го измъчват, който е основал своята религия върху идеална, божествена, ефирна система, е символ на сила и искрена вяра, която не се разпада под ударите на времето и идеите, както се случи, когато вярата се привърза към земните неща, защото, както казва Токвил, “когато религията разчита на мимолетни интереси, тя става крехка като тях; когато се обединява с ефимерни сили, тя страда от тяхната сила и често пада заедно със страстите на деня, които я поддържат”.

ГЛАВА II.

ПРОИЗХОД

Местоположението на Коспая — Геоложка схема — Пейзаж — Обичаи — Релеф на територията — Земеделието и отглеждането на тютюн — Някои статистически данни за производството на тази култура — Отглеждането по хълмовете, в горите, в Апенините — Състоянието на Коспая преди 1440 г. Един Папа, изчерпал запасите си от денарии — Концесиите на Евгений IV — Папата залага на флорентинците Борго Сан Сепулкро — Залогът не се възстановява — Лъв X продава това, което Евгений IV е заложил — Градът Сан Сеполеро — Неговият първи епископ.

Геоложки и селскостопански произход

Територията, очертана между 43° 16' и 42°41' дължина и 29° 40' и 30° 3' ширина, и ограничена на изток и на север от Апенините, които я отделят от региона на Марки; на запад — от Алпе ди Катенаиа и хълмовете, които се спускат от него и я разделят от провинция Арецо; на юг — от плодородната долина Умбертиде, която я отличава от територията на Перуджа, се нарича Долината на Горния Тибър и включва градове, села, замъци и селища в значителен брой, като част от нея принадлежи към провинция Умбрия, а друга част (по-малката част) към тази на Арецо. Равнинният терен, през

който тече историческата река, е неравен от двете страни, а в останалата част е неравен поради поредица от хълмове, възвишения и вълни на терена и е пресечен от многобройни водни потоци. Характерът на почвата, която в плиоцена е била удължено езеро със заливи и блата, се състои от глина, пясъчник, шист и брекчи.

На границата между двете провинции Перуджа и Арецо, в най-живописната част на долината на горното течение на Тибър, доминирана от Апенините, на над 1 000 метра над морското равнище, на изток от град Борго С. Сеполеро, и точно на мястото, където теренът, извиращ от Тибър, след равен участък от почти един километър, се издига почти незабележимо през малка верига от плата, се намира селото, дало името си на републиката Коспая.

Намира се толкова близо до Тоскана, колкото и до Умбрия, и съчетава традициите и на двата региона, но се чувства по-свързано с първия, тъй като е само на три километра от Сан Сеполеро. Когато погледнем на изток или на запад, пред нас се разкрива гледката към тосканската провинция, към нежната Тоскана, където, може да се каже, се проявява най-естественото и спонтанно усещане за красота, което отговаря на очарованието на езика, на мекотата на въздуха, на спокойствието на късните залежи, на възторгът от хълмовете, покрити с камбанки, на радостта на „*licte convalli*“, които „Населени с къщи и маслинови насаждения, хиляди цветя изпращат тамян към небето“.

Натрапчивият дух на нововъведенията и вроденият у човек импулс да се приспособява към онези, които са или вярват

повече от него, доведоха до изчезването на модните тенденции в облеклото или, както обикновено се казва, на обичаите, характерни за жителите на определени региони и селски райони. Тоскана, обаче, е може би единствената, която проявява по-голяма привързаност към стиловете на обличане, които се носеха в миналото в различните ѝ провинции; и затова все още се виждат изтънчените и любезни селянки с късите си рокли, украсени с бели или сини плитки, дрехи, които разкриват добре изтъкани и прилепнали бели чорапи и крака с ниски обувки, носещи сламени шапки с широка периферия, които падат върху лицето и раменете им, люлеещи се при всяка стъпка, която правят. Тези девойки презират нездравословните ястия от затворените помещения и дръзко се изправят срещу открития и оживен въздух, който ги хапе по бузите, раздвижва кръвта им и който, дори върху романтичната бледност на зачервените им бузи, кара да разцъфнат ярките цветове на здравето. Когато се занимават с полските работи, те облекчават тежкия труд с песни, а мелодичните скорци прелитат от един хълм към друг, носейки ехото на гласовете си. И тези обичаи са израз на чувствата на тези народи, а също така са оказали голямо влияние върху законите; и така виждаме, че Тоскана, дори в трудни времена, е запазила най-мекия кодекс сред кодексите на останалите италиански държави.

Вярно е, че се прави фино разграничение между моралните обичаи в строгия смисъл на думата, като различни от социалните и политическите обичаи; първите защото зависят от морала и религията, а вторите – от общото състояние на цивилизацията, изкуствата, литературата, от характера на публичните институции на една страна, макар че понякога

тези три вида са склонни да се смесват, и под общото наименование „обичаи“ понякога имаме предвид религиозни навици, политически навици, социални навици, тоест обичаи; но независимо дали говорим за едните или за другите, в Тоскана обичаите приемат мека форма и са най-приемливи и подходящи за цивилизования живот.

А сега нека поговорим за територията, за нейната конфигурация, както и за специфичните обичаи на това малко население. Територията на древната република — с това име се наричаше Коспая, и ще видим дали то ѝ подхождаше — представлява неравноностранен многоъгълник с форма на острие в горната част и на паралелограм в останалата част. Състои се от равнинната част, която се простира от провинциалния път до Тибър, и от планинската част, от нея до Апенините, между които е вклинена. Максималната дължина е около два километра и половина, а максималната ширина — около 500 метра. Понастоящем има 500 жители, включително селото; но по времето на присъединяването му към държавите на Великия херцог и на Папата, броят им е бил само 350.

В равнината земята се обработва интензивно, а в по-голямата ѝ част се отглежда тютюн – привилегия, която тя запази от 1826 г. нататък, в момента на нейното подчинение или покоряване. В споразумението, сключено между представителите на селото Коспая и кардинал Фиески от името на папата, от 28 Юни 1826 г., § IX дава право на селото Коспая да продължи започнатото отглеждане на тютюн, без никакви ограничения по отношение на броя на растенията.⁵ С течение на времето обаче насажденията бяха ограничени до

1 200 000 растения на цялата територия на Сан Джустино, към която беше придадена Коспая, а наскоро (1884 г.) беше разрешено отглеждането на още по-малък брой растения; поради което Общинското представителство на Сан Джустино подаде жалба пред Министерството на финансите, но без резултат до днес (1890 г.), въпреки че по отношение на качеството и добива на хектар тютюнът в тази част на Италия се равнява на този в най-продуктивния регион — Лече, и значително изпреварва останалите региони на полуострова.

Всъщност тютюнът се отглежда в Италия на площ от 4144 хектара. Общият среден добив на хектар е 918 сантиграма. (Cg.); обаче различните райони, в които е разрешено отглеждането на тютюн, също допринасят за тази толкова различна стойност. Ако ограничим наблюденията си до 1876 г. (към която се отнасят нашите проучвания), установяваме, че средният добив на 1000 растения в окръг Лече е 218 Cg., докато той варира между 126 и 124 в окръзите Кава дей Тирени, Витербо, Сан Сеполеро (включително Коспая); между 90 и 60 Cg. в окръзите Лези, Беневенто; между 48 и 41 в Понтекорво, Кори, Вал ди Брента; спада до 21 в Сасари. През 1875 г. реколтата на хектар възлизаше на Cg. 1509 и 1409 в двете провинции Салерно и Арецо,⁶ докато в провинция Казерта тя беше 316, а в Сасари — 289 Cg.

Общинските представители на Сант Джустино бяха, следователно, прави в своят ентусиазъм, и техните оплаквания трябва да бъдат изслушани и поради факта, че правителството има интерес да позволи по-широко разпространено отглеждане на тютюн на тази територия. Известно е, че Италия внася ежегодно тютюн на средна

стойност около 12 милиона лири, докато почвата и климатът на нашата страна се приспособяват чудесно към отглеждането на тютюн, а свободното му отглеждане би донесло над 1200 лири печалба на хектар – най-голямата в сравнение с всяка друга култура.

И сякаш не е достатъчно това увреждане на селското стопанство и на нашите финанси, нека добавим и контрабандата, за чието нечестно процъфтяване не знаем дали вината е в лошото производство, или в относителната евтиния на нашите продукти, и накрая този навик да се предпочита забраненият плод.

Хълмът Коспая се обработва с пшеница, канапе и царевица (*Zea mays*), а в планинската част има естествени пасища и гори. Над него се издигат Апенините, откъдето, през прохода Сан Антонио, добре прокаран път води към региона Марке. На това място огромните скални стени, една върху друга, се издигат като неподвижни гиганти, страшни като съдбата сред опустошената природа. Те са останки от онова далечно време, когато водите са имали други граници, други климатични условия, и когато досега неизвестни катаклизми са ги изхвърлили на това място. Кога се е случило това, човекът не може да каже, тъй като съществува от твърде кратко време. Пред тези доломитови свидетелства на древността човекът се чувства слаб и жалък; нарича себе си цар на природата, а природата е преобразила всичко, още преди той да съществува, нито, в търсене на това, което прави, ще си спомни първия ден, в който тези каменни гиганти са започнали великата борба срещу вятъра и вълните. Пейзажът, който се разкрива около вас, когато стоите на тези височини, е

впечатляващ. От едната страна – зелени и леко вълнообразни хълмове, осяяни с вили, а от другата – Ангиари, Сан Сеполеро с ниски и глинести почви.

Разгледахме територията на малката република от геоложка и селскостопанска гледна точка и забелязахме как в този район тя не е нищо друго освен естествено следствие от климата. Излишно е да се изразходват много думи, за да се покаже как упражняването на този поминък не може да бъде еднакво в цяла Италия и как, всъщност, самото упражняване – както по средствата, така и по целта си – претърпява толкова промени, колкото са разликите между климата и регионите на полуострова. И също така наблюдавахме как природата е дарила своите благосклонни дарове на територията на Коспая.

Произходът на републиката

Сега е моментът да се засегне темата за историята на тази република. Не е излишно да се проучи на кого е принадлежала Коспая, преди да се превърне в свободна територия благодарение на необичайна случайност. Съществуват документи, датиращи от 1360 г., когато общината на Чита ди Кастело, към която принадлежаха Коспая и Борго Сан Сеполеро, нареди на капитана на Борго да положи клетва при встъпването си в длъжност, че няма да тормози жителите на Коспая заради данъците. Трябва да се има предвид, че Борго С. Сеполеро по онова време е било просто едно селище, а близостта до Коспая означавала, че управляващите там биха могли лесно да го откъснат в ущърб на майчината община, която си запазвала правата непокътнати, поради

което представителите на общината на Чита ди Кастело сметнали за целесъобразно да получат от капитана на Борго да не тормози хората от Коспая; и така през 1367 г. на приорите на Борго С. Сеполеро беше забранено да тормозят стражарите на Коспая, квартал на Чита ди Кастело,⁷ може би за да се потвърди клетвата от 1360 г. или защото споразуменията не бяха спазени. От това следва, че Коспая тогава е принадлежала към общината на Чита ди Кастело.

През 1440 г. тя беше освободена и нещата се развиха по следния начин. Когато венецианецът Кондулмеро се възкачи на папския престол под името Евгений IV през 1431 г., той завари хазните си изчерпани, а ресурсите си също така намалени, главно поради скандалния непотизъм на предшествениците му. Евгений IV, свикнал с разкоша на родния си град и лукса на венецианския двор, въпреки всички закони за ограничаване на разкоша, не можеше да живее скромно и за да увеличи великолепието на папския двор, или както казват други, за да поддържа войната срещу Малатеста от Римини, измисли всички възможни начини да спечели пари. Концесиите, дадени срещу пари от този папа, и продажбите на църковни имоти са безбройни, и няма нито една архивна книга от този период, която да не съдържа записи за такива концесии и продажби. Но ставаше дума за малки средства, които не можеха да послужат на намеренията на папата. Дотогава никой папа не се беше осмелил да изрече фразата „да продадем или да ипотекираме църковните имоти“, дори и само за да проучи почвата, тъй като смяташе, че става дума за „намаляване на капацитета“ и че територията, подчинена на Църквата, е свещена и неотчуждаема. Въпреки това Евгений IV също се

осмели да направи тази крачка и предложи като залог на магистрата на Флоренция територията на Борго С. Сеполеро, която флорентинците силно желяеха, за да бъде в пълна топографска връзка с тази на Арецо.

Изглежда, че тогава, когато това е било изгодно, е било възможно да се пренебрегнат и да се откаже от правата върху народите, а тези права са били в сила и са се запазвали само когато това е било по волята на папите в тяхна собствена полза.⁸

Цената, която папата получи от този залог, беше 25 000 златни флорина („Двадесет и пет хиляди златни флорина от печата“), които бяха изплатени на Общината на Флоренция от Козимо Джовани де Медичи Домичели. Папата прехвърли тогава на флорентинците всички права, които Църквата притежаваше там, и връчването се състоя с формулата:

„меро и миксто империум гладическо владение“;

като междувременно имаше право да назначава и отстранява кастелани, да изисква права и данъци, обичайно налагани в споменатата земя, с намерението да ги възстанови, когато можеше да върне сумата.⁹

Историците твърдят, че Борго Сан Сеполеро е преминал в ръцете на папа Евгений IV в резултат на отстъпката, която му направили Малатеста, които, победени във войната от въоръжените сили на Църквата, били принудени да запазят Римини. Папата го отстъпи тогава като феодал на Николо Фортебрачи да Монтоне, известен като Стела, на когото в

управлението наследи Франческо Батифоли, граф на Попи. Папа Евгений IV, обаче, го възвърна отново и тогава го заложи на флорентинците.¹⁰

Каквато и да е причината, която е подтикнала папата да заложи Борго Сан Сеполеро, факт е, че флорентинците са го притежавали оттогава нататък, макар и не завинаги; от което следва, че нито Евгений IV, нито папите, които го наследиха, са имали достатъчно средства, за да го откупят; и всъщност Лъв X, нуждаещ се от пари, продаде окончателно земята на флорентинците, издигайки го до ранг на епископски град и назначавайки за първи епископ Галеото Грациани, абат на Камандолези, които бяха изгонени. С „Сан Сеполеро“ Република Флоренция стана собственик на цялата горна част на долината на Тибър.

Именно по времето, когато се случиха тези събития, възникна свободната държава Коспая, както ще видим в следващата глава.

ГЛАВА III:

ИСТОРИЯ

Определяне на границите — Двата реки — Неутралната зона — Положителните ефекти на свободата — Без водачи, без закони, без съдилища — Практическа анархия — Република на рибарите, сянка на свободна комуна — Затвор без затворници и държава без затвори — Оръжия и земи — Равенство — Завръщане към златната епоха — Празници и панаири — Влиянието на жените — Личен живот — Развращаващ лукс — Празници, раждания, сватби, смърти — Религия, съчетана със свободата.

Както споменахме в предишната глава, ако читателят си спомня, когато говорехме за конфигурацията на територията на Коспая, казахме, че в горната си част тя е вклинена в Апенините, образувайки крайната граница – върха на триъгълник. Страните на тази фигура, която се простира до селото, са образувани от два малки потока, които, извирайки от една и съща точка, се разделят и остават разделени чрез малък контрафорт, чиито водосборни басейни са насочени съответно към север и към юг. След като достигнат долината, потоците продължават своя път, успоредно един на друг, до Тибър, където се вливат. Поради необичайна омонимия тези потоци се различават и двата с името „Рио“ – единият се нарича още „Рио делла Горгача“, а другият просто „Рио“ или

„Риасколо“ – име, което, особено в Умбрия, често се използва за разграничаване на много потоци, канали и реки, на които също би могло да се даде общото име „Рио“.

Когато беше сключен Конкордатът между Евгений IV и Република Флоренция въз основа на бревето от 24 Февруари 1440 г., отговорните за определянето на границите, както от страна на папата, така и от страна на флорентинците, получиха заповед да очертаят границата на всяка държава съответно по протежението на потока Рио. Какво се случи? Назначените от папата я установиха по южния Рио, докато тези от Флорентинската република я определиха по протежението на северния Рио. И двете страни следваха буквално заповедите на своите представители и всеки от тях се спря при потока, най-близък до съответната му държава. От това следва, че операциите по определяне на границите не бяха проведени едновременно от двете страни, защото тогава въпросът би бил лесно изяснен и Коспая никога не би съществувала като свободна държава.

Жителите на Коспая бързо осъзнаха тази грешка и се опитаха да се възползват от нея, като се обявиха за свободни. Когато папата и Флорентинската република разбраха състоянието на нещата, вече беше твърде късно да се върнат назад, тъй като единият никога не би позволил на другия да се разшири, дори и в незначителна степен, в негова вреда, нито пък Флорентинската република би позволила на папата да ѝ отнеме това, което считаше за свое право по силата на договора.¹¹

Този конфликт за териториална юрисдикция, който беше труден за решаване, тъй като не си струваше да се прибегне до оръжие, беше това, което спаси свободата на Коспая. Така се образува неутрална територия между двете държави, считана и от двете за представляваща малка или никаква опасност, и всъщност разглеждана, при всякакви спорни обстоятелства, като зона на сигурна разделителна линия. Въпреки това двете страни не изгубиха от поглед тази територия и се опитаха да спечелят благоразположението на нейните жители с всякакви средства, с цел да установят приятелски отношения с тях. Предвид условията, при които беше създадена тази любопитна република, нейното съществуване се беше превърнало в необходимост и вече никой не мислеше да я тормози. Освен това, какъв смисъл имаше това? Приходите, които можеха да се извлекат от нея, бяха много оскъдни, а жителите, макар и свободни, не можеха да избегнат да се обръщат към юрисдикцията на двете държави в конфликт. Никой не си и помисляше, че жителите на Коспая са приели закони, и може би вярваха, че рано или късно сами ще извършат акт на подчинение.

Онези, които говореха или мислеха така, не знаеха какво е свободата. Трябва да се опознаят институциите на народите, които живеят под свободен режим, за да свикнем да обичаме свободата и да станем достойни за нея. В епоха, в която държавата беше всичко, а индивидът – нищо, не е чудно, че хората имаха толкова ограничителни представи за свободния живот. Трябва да се признае, че съвременното общество се гордее с това, че е намерило точния баланс между индивида и държавата; то е успяло да определи точно границите, в които се срещат личността и обществото, докато в древното

общество индивидът постоянно се е чувствал задушен от държавата.

Може би, съгласно идеите, които се таеха в умовете на владетелите от онова време, се очакваше, че безредиците ще дойдат като на време, за да разрушат малката република, като внесат раздор сред малкото семейства, които можеха да се борят за властта; но и това не се случи по никакъв начин, защото не се смяташе, че властта е в ръцете на някой отделен индивид, и когато общите интереси изискваха решение, всички допринасяха по равно, като всеки даваше онзи принос от способности, усърдие и интерес, който изискваха делата на републиката.

Наистина е чудесно да се види на практика как свободата, независимо от епохата и народа, към който се отнася, никога не води като неизбежни последствия до объркване и безредие. Всички управляваха и всички се подчиняваха. Те нямаха избрани лидери, може би защото знаеха, че онези, които държат в ръцете си юздите на властта, искат да се наслаждават на привилегията да извършват всякакви беззакония, без никой гражданин да може разумно да ги оспори.

Това беше анархията в най-широкия и външен смисъл на думата, но без сътресенията, без онези смущения, които обикновено се приписват на това ненормално състояние. От друга страна, един или няколко водачи трябваше да бъдат облечени с власт над останалите; а в малка държава като Коспая лесно можеха да възникнат спорове за надмощие и партии, които лесно биха се превърнали в открити лични

борби, както виждаме и днес; и колкото повече те се разразяват, толкова по-малки са центровете, в които се развиват. Защо да се поставя превръзка на устата, да се налага ограничение, когато всички знаеха, че съществуването на малката република зависеше от хармонията между всичките ѝ членове? В един народ, на който може да се наложи мълчание, този, който иска да краде, действа, а този, който иска да се защити, не може да повдигне глас и да извика „крадец“. Там, където всеки гражданин е активен член на държавата и има право да обвинява от името на страната, крадците се крият, а ограбените повдигат глас и действат.

Тъй като нямаше лидери, нямаше и милиции, които да очакват, или по-скоро да желаят, командир, който със сила да може да наложи волята си върху беззащитните. Така че нямаше нито стражи, нито съдии, нито съдилища, нито данъци; нещо, което може да се счете за върхът на анархията.

Поради пълната липса на стражи, съдии и съдилища, като правораздаването беше практически невъзможно, жителите бяха принудени сами да прибегнат към средства за потушаване на насилието и престъпленията. Поради това, по мълчаливо споразумение, гражданските спорове се отнасяха пред съдиите от Чита ди Кастело и Борго Сан Сеполеро, в зависимост от симпатиите на спорещите страни, които се накланяха към един или друг от тези градове; а добросъвестността на жителите беше толкова голяма, че те никога не се възпротивиха на присъдите, към които се бяха обърнали.

Архивите на тези два града съдържат документи, които са били в ръцете на семейството от Коспая в продължение на повече от три века. Подобен пример за подчинение не се среща никъде другаде. Коспая беше по-скоро едно семейство, отколкото република, без членовете му да усещат тежестта и строгата власт на своя баща.

В Италия върхът на свободния режим изглеждаше да е аристократичната република Венеция, която обаче се отличаваше с най-чистия смисъл на егоизма, по силата на който всички неща в света се отнасяха към ползата или вредата, които можеха да донесат на републиката.¹² Това със сигурност не се доближаваше до идеала! Желания за свобода се изразяваха тук-там, но оставаха безплодни и се толерираха, защото бяха свободни само по име.

В епохата, когато възникна републиката Коспая, в С. Николо де Мендоколи, крайбрежен район на Венеция, населен с рибари, те създадоха нещо като република с управител, наричан „Дукс“, дванадесет председатели и един канцлер, всички те отговарящи за управлението и организацията на риболова. Аристокрацията подкрепяше тези невинни прояви на престиж и външна помпозност: всъщност тя изпращаше своите магистрати, за да придадат известна тържественост на тази сянка на свободна община.¹³ И наистина беше сянка, тъй като не беше нищо друго освен държава в рамките на друга държава; а всички тези помпозни и безполезни церемонии пропиляваха всичко, като например нелепото назначаване на Дукса, за да се подиграят на майката-република.

В Сан-Николо венецианските закони винаги са били в сила, данъците са се събирали по същия начин, както и в останалата част от територията на Венецианската република, а стражите са били готови да се намесят всеки път, когато играта изглеждала прекалено продължителна, докато съдилищата, включително тайното, са били там, за да осъждат, а затворите и палачът – за да свършат останалото. Колко разнообразие имаше в Коспая! Както казах, абсолютна свобода и добросъвестност, разбирани в широк смисъл, и така, както ги разбираха през патриархалния „Златен век“.

Исках да спомена тези факти, защото историята се създава чрез сравнение, и всеки, който наблюдава мизерните условия в цяла Италия по онова време, може, с необходимата мярка, да помисли, че политическият и гражданският живот в Коспая, макар и основан на анархия, е бил достоен за завист и предлаган като модел. Каква нужда е имало от законодателство, когато сътрудничеството между всички е било такова, че е стигало един арбитър, за да разреши разногласията и споровете, били те граждански или наказателни?

Един писател, занимаващ се с въпросите на Сан Марино, беше учуден, че в затворите на тази република не намери нито един затворник и видя килиите отворени, като неизползваеми, празни помещения;¹⁴ какво ли би казал, ако беше разбрал, че в Коспая нямаше затвори, защото никой не беше помислил, че там може да има престъпници, които да бъдат затворени? Ако имаше човек, който понякога излагаше нещата черно на бяло, както се казва, това беше енорийският свещеник, който отбелязваше доброволните дарения

(единственият данък) за заплащане на лекаря. Реших да прочета в енорийските архиви един регистър или административна книга, така да се каже, единственият писмен документ, който съществува от тази микроскопична република. Тези сметки, написани с големи букви върху хартия, пожълтяла от времето и влагата, са всичко, което е останало от републиката Коспая.

Информация за нея все още може да се намери в изобилие в архивите на Чита ди Кастело, Борго Сан Сеполеро, Сан Джустино и в много частни архиви: ще се опитам историята на Коспая да бъде възможно най-пълна, включително въз основа на една книга, която се съхранява от енорийския свещеник на Коспая, дон Франческо Лондей. Както читателят вероятно е разбрал, жителите на Коспая се занимаваха изцяло със земеделие, а доходите им произтичаха от земеделските продукти и от животновъдството. Въпреки това икономическото благоденствие беше по-голямо, отколкото на всяко друго място, относително погледнато, поради факта, че земята беше освободена от данъци, а доходите можеха да се считат за нетни, с изключение на разходите за работна ръка.

В държавите, където съдбата на оръжията определя в повечето случаи политическата конституция, народът се наслаждава на боравенето с оръжията; тук, напротив, съревнованието, макар и по-незначително, нека си го признаем, но по-полезно, се провеждаше на практика, а не в преносен смисъл. По-ценен беше този, който знаеше как да извлече най-доброто от земята. Този, който имаше в стопанството си най-добрите растения, най-добрите реколти, най-вкусните череши, се считаше за добър гражданин на

Коспая; а когато беше въведено отглеждането на тютюн, този, който предоставяше най-доброто качество, този, който, съобразно с площта и броя на растенията, произвеждаше повече либри продукт, подготвен и готов за продажба, било то законно на правителствата на двете съседни държави, било то незаконно, чрез контрабанда, която се практикуваше в голям мащаб.

Въпреки че всички се считаха за равни на територията на републиката, някои семейства се ползваха с особено уважение и специални привилегии; и използваха влиянието си не за собствена изгода, а за общото благо и полза. През дългия период, в който Коспая живееше независимо, тези семейства се сменяха едно след друго, и дори в по-скорошни времена семейство Валенти се считаше за водещото семейство по общо съгласие, а неговите членове разрешаваха споровете, възникващи между гражданите на Коспая. След като се наложиха като република, жителите на Коспая поставиха началото на най-съвършената ера на мир в тази ивица земя; и за Коспая би могло да се каже това, което един прочут чуждестранен писател е вложил в устата на Колумб, когато той открил първите селища в Америка: „Те не ограждат земите си, оставят градините си отворени, не създават закони, не съдят, а по своята природа следват това, което е справедливо, и считат за лош и несправедлив онзи, който се наслаждава да вреди на своите събратя“.¹⁵

Луксът беше забранен, или по-скоро се игнорираше напълно; освен това условията в малката република бяха такива, че да се открояваш по този безсмислен начин беше все едно да поставиш блестящ паун сред недохранени и оскубани

кокошки, а също и защото липсваха средства. Въпреки това, по време на празниците „Сагра“ и на светеца-покровител на енорията, жителите показваха най-фините и чисти дрехи, които за мъжете се състояха от ацеланска тъкан, а за жените – от лен, който те самите боядисваха и тъчаха, докато дантелите и сламените шапки се внасяха от близката Тоскана.

Тези празници, макар и оскъдни, ако може да се каже така, защото жителите на Коспая не искаха да се отвличат от селските си грижи, бяха също така начин да се спечелят пари и служеха повече за привличане на хора да продават, да купуват, да харчат един скромнен източник на доходи – един от многото начини за работа – отколкото за отдих и забавление. Празникът на Свети Лоренцо, в частност, привличаше много хора, а панаирите в Борго С. Сеполеро също осигуряваха на Коспая приходи, които не бяха за пренебрегване, тъй като онези, които пристигаха там от територията на Чита ди Кастело, преминавайки по главния път през територията на Коспая, не пропускаха да вземат забранения плод, но купуваха тютюн, който тайно отнасяха в домовете си, суров или опакован.

В древността промишлените изложения са били панаирите и празниците. Всеки град или село предоставяше данъчно облекчение на онези, които носеха стоките си там в определени дни, когато се честваше или национален празник, или, по-често, някой светец, а понякога едното и другото бяха свързани от легендата; и пътуващите търговци се стичаха на тълпи към тези празници, където бяха сигурни, че ще продадат стоките си. А каква роля играеше жената в малката република? Жената беше вярната спътница на мъжа, и го

следваше в селскостопанските работи, участваше в неговите радости и в неговите скърби. Въпреки че беше необразована, защото в Коспая никога не бяха създадени училища, и едва през последния век от нейното съществуване жителите изпращаха децата си в училищата на близкия град Борго С. Сеполеро, тя даваше обширни съвети на съпруга си и на братята си, а браковете се сключваха винаги на основата на взаимната симпатия и нямаше отблъскване, когато мъжът избираше свободно, а жената се отдавала свободно. Грациозната и симпатична личност на жената, която омекотява суровостта на нравите, която утешава, която помага, която се надява, се проявява по-свободна и силна в една страна, управлявана демократично. Ако най-добрата жена, както казват нашите предци, е тази, която няма минало, това трябва да се разбира извън стените на дома, тъй като вътре тя трябва да управлява и да смекчава суровостта на съпруга си, на децата си; и колкото повече енергия вложи в това да си спечели уважение, толкова повече заслуги ще е постигнала в управлението на семейството.

Често семейният живот е спокоен и прозаичен, често синът е шумно дете, а съпругата има; но вече е писано, че ако един мъж в ден на смели мисли може да разглежда жена си и сина си като две пръчки между краката си, когато нещастieto тежи върху него като оловен плащ, същият този мъж ще вземе двете вече пренебрегнати пръчки и ще си направи две патерици. Без да изпадам в лирични преувеличения, ще кажа, че злодеят представя най-нежните и сърдечни сцени, а жената е първата, която ни ги предоставя.

Нека сега влезем в къщата. Къщата, както споменах в първата глава, със сигурност не беше това, което човек би могъл да си пожелае по отношение на удобство и елегантност; но като се има предвид, че семейството прекарваше там само няколко часа на ден, тоест за да се изсуши и да спи, нямаше голямо значение, че да бяха груби, с малко въздух и светлина, в материален смисъл, докато в морален смисъл тя би могла да събуди завистта на онези, които обитават позлатените салони и разкошните стаи на градските дворци. А отвъд вратата се простираше откритото поле с дърветата, озарени от слънцето, което обгръщаше всичко. За какво служеха дворците и разкошните вили в това отдалечено място? Хората живеяха в безопасност в старата къща, която, повтарям, макар и да не можеше да се определи като удобно и прилично жилище, не беше и копница.

Човекът учи, въображава, работи и се поти, за да издигне съоръжения, които да свидетелстват за неговия гений и сила, а малко след това тези материали, сглобени с толкова труд, се разпадат, тези фабрики биват разрушени от самата ръка на човека, и всичко, което остава от съоръжението, е един повече или по-мимолетен спомен.

С това не искам да кажа, че изкуството не трябва да се изразява в многобройните си и разнообразни форми и че богатството трябва да му отказва средствата за това; нито претендирам да утвърдя като неподлежащ на съмнение канон това, което казах за къщите в Коспая. Не: това, което искам да кажа с „да има ред в нещата“, е, че в едно селско население, посветено изцяло на земеделието, едно население, което не разполага с големи доходи, скромната

къща, оборудвана само със строго необходимите за живота удобства, можеше да се счита за израз на простотата на тези хора.

Нека си припомним, че по онова време всички държави искаха да забранят разкоша като развращаващ морала, а законите за разкоша в това отношение го потвърждават, като италианските общини бяха голяма школа за характер именно поради това. Гражданите черпеха от това такова достойнство и толкова високо съзнание за властта, която извира от народа, че това ги караше да устояват на всякакви ласкателства; а на народа, както знаем, не му харесва да се обгражда с луксове и излишни неща. Оттам идва силата им, в противен случай биха забравили своя произход и лишаването от власт би било неизбежно следствие.

Какви амбиции биха могли да имат добрите хора от Коспая? Да разширят територията си? На никого не му минаваше през ума. Те се стремяха да живеят незабелязано и да правят възможно най-малко шум около себе си, защото, притиснати както бяха между две държави, те с неохота търпяха присъствието на едно свободно място и с удоволствие биха погълнали малката република, възпрепятствани в това от съображения, които бяха всичко друго, но не и благосклонни към Коспая. Жителите на Коспая живеяха спокойно и дори се опитваха да угаждат и на двамата претенденти; а ако единият от тях, като им налагаше волята си, се опитваше да се възползва от тях, те прибегваха към другия, който, поради ревност, не пропускаше да се намеси в тяхна полза.

Това беше живот, който можеше да изглежда мимолетен, но за тях беше важен и горко на онзи, който заплашваше съществуването на свободата, която им се беше появила толкова неочаквано! Те добре знаеха, че тяхното съществуване се дължеше на завистта на двете държави, тъй като всяка от тях поотделно би искала ликвидирането на малката република; но въпреки това от този факт възникваше неочаквана свобода, която се простираше над тази област, облагодетелствана от съдбата.

Ако изобщо проявяваха някаква активност, ако потвърждаваха своето съществуване, то беше в неща от малко значение, тоест на празници, в търговията, при интимни събития като раждания, сватби, погребения.

ГЛАВА IV:

ИСТОРИЯТА ПРОДЪЛЖАВА

Старата история на философа — Освобождаване от данъци —
Спорове между Чита ди Кастело и Борго — Сан Сеполеро за
владението на Коспая, Ма — Киапино и Паоло Вители —
Коспая в опасност — Република само по име или и на
практика? — Нови претенциозни въпроси — Селско и градско
преброяване — Гражданско състояние — Бедни, болни,
изоставени деца, пътища — Здравеопазване — Доброволни
вноски — Спор за правото на убежище.

Хората от Коспая търсеха скромното и полезното, а не красивото и бляскавото. Има една стара история за един философ, който, докато изучавал движението на възвишените звезди, не видял скромния кладенец, в който паднал. Жителите на Коспая не искаха да го подражават, макар че може да се предположи, че не са знаели тази поучителна притча. Ако свободата им изглеждала ефимерна, то беше защото зависеше от капризите на двете държави, които обграждаха територията им, и те полагаха всички усилия, за да бъде поне материалният живот по-поносим, отколкото на всяко друго място. Имунизирани срещу териториалните изнудвания, те се стремяха да бъдат освободени от данъци и дори от данъка върху меленето в мелниците на Чита ди

Кастело и Сан Сеполеро, тъй като на тяхната територия нямаше такива. Сеполеро, съвместно с мъжете от Коспая, избрани за тази цел, бе подписано споразумение, с което се обявяваха семействата от Коспая за освободени от всякакви данъци върху движимо имущество, вещи и т.н., които трябваше да внасят в споменатата земя на Борго С. Сеполеро.¹⁶

Но въпреки всички договори, както е и днес, ако бургенсите спазваха споразуменията си относно освобождаването от данъци, те се занимаваха с тормоз над гражданите на Коспая по други начини. През 1466 г. възникна спор с Чита ди Кастело, защото капитанът на Борго С. Сеполеро претендираше да има юрисдикция, за да може да съди някои лица от Коспая, виновни за неизвестно какво престъпление, тъй като това не е записано в хрониката, от която е взета новината. Тези практики бяха доведени до такава степен, че накрая капитанът на Борго написа, че „е спрял осъждането на хората от Коспая, за да не наруши юрисдикцията в място, считано за общо¹⁷“.

Също така отново забелязваме, че както Борго С. Сеполеро за Флоренция, така и Чита ди Кастело спрямо папата, не преставаха да претендират за права върху малката република, но също така констатираме, че техните спорове винаги се сблъскваха със съпротивата на Коспая, която не се пристрастяваше към никоя от страните, освен когато собствената ѝ изгода я подтикваше към това, но в случаи, които не можеха да накърнят придобитата ѝ свобода.

Въпреки това, докато Коспая се възползваше от ревността на двата града, те не преставаха да отстояват правото си върху нея при всякакви обстоятелства; и така виждаме как Борго С. Сеполеро през 1566 г. да извършва акт на протест срещу господството на Джан Луиджи, известен като Киапино Вители, и Паоло Вители, господарите на Чита ди Кастело, които бяха разположили лагера си там.¹⁸

В стария устав на Борго С. Сеполеро, датиран от 23 Декември 1566 г., четем решение на господарите Нове срещу Вила (така я наричаха) Коспая, „тъй като мъжете от нея са подчинени на споменатата земя, а не на Вители“.¹⁹

От този документ става ясно, че Коспая по онова време, като се е поддала на изкуството, или по-скоро на силата на Вители, си е позволила да се постави под тяхна закрила, защото иначе не би могло да се представи, че е издадена присъда срещу жителите на Коспая, които са протестирали срещу господството на Вители. Дали протестът е имал някакъв ефект, дали Коспая наистина се е подчинила на господството на Вители, или дали, следвайки претенциите на Борго С. Сеполеро, те са се отказали от своите претенции, не е изобщо установено; но само от последващите събития може да се предположи, ако не и да се твърди, че Вители са упражнявали власт там, но само за кратко време, тъй като след две години, през 1568 г., Борго Сан Сеполеро потвърди своето съгласие относно реда на властта на Вители. Сеполеро потвърди споразумението относно освобождаването от данъци, утвърдено през 1466 г., като към него добави освобождаване от всякакви такси за мелене на брашно, което вече беше

поискано от жителите на Коспая, тъй като те не разполагаха със собствени мелници на своя територия.²⁰

Чита ди Кастело, за да не остане по-назад, с цел да подкрепи Коспая, предостави същите привилегии. Нещата в малката държава се развиваха в полза на нейните жители и изглежда, че никой не я е тормозил до 1628 г., момент, в който, наистина, свободният живот на Коспая, привлече вниманието на най-близката държава, в епоха, в която съществуваше много ограничено и погрешно разбиране за свободата. Като видя, че тези семейства се самоуправляваха без закони, без никакви правила, характерни за управлението на другите държави, магистратът на Борго С. Сеполеро, на 25 Юли 1628 г., в петиция до Великия херцог, издаде решение за изключването на град Коспая от състава на Кралската Римска Суверенна Сиена „защото хората (?) от него живеят без никакво спазване на законите, с претенция за юрисдикция на Папската държава и на Негово Височество Великия херцог“.²¹

Не е известно какво мнение са имали жителите на Коспая относно тази предполагаема юрисдикция. Но изглежда, че решението е имало ефект, защото Коспая е била лишена от всички гаранции, предоставени дотогава; но тогава е справедливо да се признае, че наказанието, наложено толкова сурово на население, виновно единствено за това, че е искало да запази своята автономия, е продължило кратко време, защото тогава не се е разбирало как енорийският свещеник Бастианони, в своето писмо, адресирано до кардинал делла Сомалия ²² една година преди премахването на републиката на Коспая, е могъл да твърди, че „от незапомнени времена“ жителите на Коспая са били

освободени не само от таксите за земя и добитък, но и от данъци, пътни такси и мелнични такси. Тук е уместно да се изложи мнението на някои, които твърдят, че републиката Коспая е била република само по име, а нейното автономно съществуване — чиста илюзия, защото както Чита ди Кастело, така и Борго Сан Сеполеро, които се бореха за властта над нея, поредно, макар и с прекъсвания, я подчиняваха на своята власт.

Едно обстоятелство, което би подкрепило мнението на онези, които мислят по този начин, се съдържа в протокол от 1490 г., с който жителите на Коспая, признавайки властта на Чита ди Кастело, ѝ се заклеват във вярност.²³

През 1570 г., когато възникна нов спор между двата съперничаещи си града за владението на Коспая,²⁴ се доказва, според тях, че свободното управление в Коспая не беше установено по абсолютен и постоянен начин. Вече споменах как жителите на Коспая разбираха свободата, а именно освобождаването от данъци и доброволното арбитражно решаване на конфликтите и споровете. Ако това не беше свобода, не бихме знаели как да я наречем. Вярно е, че през 1630 г. бе издаден указ, според който всички владения на чужденци и граждани в Коспая трябваше да бъдат вписани в кадастъра на Чита ди Кастело;²⁵ но това не беше акт на господство, защото посочените владения не бяха обременени с данъци, като територията винаги оставаше автономна.²⁶ Освен това това ме кара да мисля, че тя не е била собственост на жителите на Коспая, а на тези от града и на хората извън него, които я притежаваха, тъй като нито с името „граждани“,

нито дори с това на „чужденци“ биха нарекли жителите на Коспая.

Стигайки до този момент в разказа за събитията в Коспая, бих искал да използвам малкото документи, които успях да намеря в общинските архиви на С. Джустино, за да проуча по-задълбочено устройството на малката република – ако изобщо е имало конституция или организация в истинския смисъл на думата, и ако този термин може да се използва, когато се говори за Коспая; и бих искал това изследване да обхване целия вече описан период, от нейното възникване до епохата на френското управление, тъй като след 1630 г. няма значими сведения за Коспая нито в архивите на Сан Джустино, към който принадлежи днешното прилежащо селище на град Коспая, нито в архивите на град Борго Сан Сеполеро или на Чита ди Кастело, с изключение на присъдите, издадени по молба на жителите на републиката по граждански дела, като от това обстоятелство се прави изводът, че нищо не се е променило в старите обичаи.

Това, което би било полезно да се знае и което съвсем не е лишено от интерес, са новините, свързани с определени публични услуги, които не могат да бъдат премахнати дори в организация като тази на Коспая, а именно действащите норми относно гражданското състояние на лицата, с цел регулиране правния и гражданския статут на семействата, както по отношение на ражданията, така и на смъртните случаи и браковете; грижата за бедните болни, за изложените на опасност, здравните услуги, поддържането на пътищата, начините за покриване на необходимите разходи и прехвърлянето на собствеността.

Що се отнася до гражданското състояние, това се обяснява накратко: енорийският свещеник, както беше обичайна практика във всички Папски държави, регистрираше ражданията, смъртните случаи и браковете, и това беше всичко, което удостоверяваше гражданското състояние на даден индивид. От друга страна, нито една италианска държава не беше узаконила гражданския брак, и трите важни събития в живота винаги се отбелязваха с религиозен обред. Тези регистри, по указ на кралския комисар на Умбрия, Джоакино Наполеоне Пеполи, бяха иззети през 1860 г. от община Сан Джустино, в чиито архиви се съхраняваха за тази цел.

Бедните болни се лекуваха в болниците на Чита ди Кастело или в Борго С. Сеполеро, в зависимост от влиянието на собствениците или господарите на бедните селяни или дневници, които във всеки случай бяха многобройни, предвид благосъстоянието на това население, предизвикано от контрабандата, от търговия, която не беше възпрепятствана от данъчни тежести, и от освобождаването от данъци. Но това беше много рядък случай, поради морала, който цареше сред семействата в свободната територия, истинска щастлива колония; морал, който не беше наложен, нито прикрит с онова фино лицемерие, което разяснява своето евангелие на народа в днешно време.

И като говорим за бедни, болни и уязвими, справедливо е да споменем здравната служба. Беше трудно, да не кажем невъзможно, за малко население като това на Коспая да се заеме с медицинска и хирургическа служба, която изискваше

разходи, относително неадекватни за ресурсите на жителите: и затова надделяха желанията на Сант Джустино и на Сант Сеполеро, на които се плащаше скромна такса, и това беше единственият разход от бюджета на Коспая, ако не се вземе под внимание извършването на работа в натура, която сръчните мъже от територията на Коспая предоставяха на свой ред за поддържането на второстепенните пътища и калаите, докато пътят, пресичащ малката свободна държава от север на юг, се поддържаше от провинция Умбрия и съседните общини.

За да платят на лекаря, постъпваха по следния начин: всяка година, в определен ден, главите на семействата се събираха в селото и там, като се вземаха предвид икономическите условия на всеки от тях и броят на членовете на семейството, се събираха средства и всеки доброволно поемаше задължението да плати сумата, която му беше определена, като я изплащаше без намесата на съдия-изпълнител или събирач. Тези, които не можеха да платят вноската в брой, плащаха своите дялове с имущество, което се продаваше и се превръщаше в пари, освен ако лекарят не предпочиташе да ги приеме като част от своето имущество.

Въпреки това, според това, което съм чул от най-възрастните хора в селото, изглежда, че в по-скорошно време вноската за заплащане на лекаря се е извършвала изцяло в натура и е възлизала на 40 либри зърно на семейство. Тази вноска се е наричала „плащане на чашите“²⁷, израз, който все още съм срещал в книга на Братството на Света Аннунциата ди Коспая, и който означаваше да се уточни сумата, която всеки член трябваше да плати.

Що се отнася до прехвърлянето на собствеността, начинът е описан в документа, приложен в края под № VIII, от който става ясно, че купувачите, за да гарантират собствеността си, възлагаха изготвянето на нотариалните актове на нотариусите от Сан Сеполеро или от Чита ди Кастело, които подаваха актовете съответно в ипотечните служби на Арецо и Перуджа. От друга страна, това не можеше да се направи в Коспая, където нямаше нотариуси. Накратко, собствеността се прехвърляше по обичайния начин чрез договори за покупко-продажба, дарения, завещания и т.н., ако бяха изготвени в писмена форма; докато при наследяването „без завещание“ не се предприемаше нищо, докато не възникнеше необходимост от доказателство чрез ипотечния регистър, който се актуализираше редовно.

Очевидно е да се отбележи тук, тъй като това лесно се разбира, че по времето на френското управление Коспая (тъй като беше присъединена към Чита ди Кастело) подлежеше на облагане съгласно общите правила, докато преди това и дори след това, при износа на тютюн, жителите на Коспая плащаха мита в митниците на Чита ди Кастело и Борго С. Сеполеро. Опитвах се да проуча дали на територията на Коспая е съществувало правото на убежище или, както се казва, личен имунитет, и изглежда, че не е било така: въпреки това, в последните времена един такъв Мори, намиращ се в състояние на фалит, докато е пребивавал в собствения си дом, не е бил преследван, но ако беше излязъл навън, тосканските „бири“ или жандармите на Папската държава, щяха да го арестуват и той щеше да бъде лесна плячка, защото нямаше никой, който да оспори ареста му. ²⁸

Един адвокат, Никола Доменичини, на когото управителят на Чита ди Кастело през 1789 г. възложи да претърси тайните архиви на общината, за да провери дали Коспая се ползва с привилегията на териториален имунитет, отговори, че не е намерил нищо, което да я обосновава; но от контекста на писмото, което написа в отговор, научаваме, че още от 1552 г. правителствата на Тоскана и Рим са се занимавали с изкореняването на престъпниците, които наводнявали територията на Чита ди Кастело и намирали убежище в Коспая, без да могат да подкрепят това твърдение с документи; и всъщност заради две убийства, извършени на територията на Коспая – едното срещу г-н Оттавио Буфалини и неговия слуга през 1623 г., а другото през 1624 г. на Лоренцо Бочи, както и поради нападението срещу капитан Венанцио Матеучи от Камерино, съответните съдебни процеси се проведоха в Чита ди Кастело, обстоятелство, което навежда на мисълта, че престъпниците не са се намирали на имунна територия, ако ръката на папската хазна беше могла да ги залови. Не е известно обаче дали извършителите на убийствата или нападенията са били от Коспая, като се знае само, че тези престъпления са били извършени на територията на Коспая.

В такава ограничена територия, че преториите, които я обграждаха като в железен кръг, лесно можеха да си подадат ръка, беше утопично да се вярва, че някой, укриващ се на територията на свободна държава, макар и толкова малка, можеше да се предпази от опасността да бъде арестуван. Или беглецът беше някой, чието арестуване беше от значение за някоя от съседните държави, или принадлежеше към друга

италианска държава, където имаше действащ договор за екстрадиция с Тоскана и Папската държава, или принадлежеше към по-отдалечена държава, където това право не беше предвидено. В първия случай как би могло да се попречи на Флоренция и Рим да изпратят агенти, за да арестуват бежанеца?

Във втория случай е лесно да се разбере, че, тъй като кучето не яде кучешко месо, поради намесата на папата или на великия херцог изгнаникът би се оказал в същото положение като първия. Оставаше третият случай, но той, в епоха, когато комуникациите бяха бавни и трудни, можеше да се случи много рядко. Освен това бегълците от онова време можеха да бъдат само крадци или убийци, а добросъвестните граждани на Коспая не биха позволили да пребивават на тяхната територия хора, чието разбиране за собствеността и за личността определено не се основаваше на морала. Що се отнася до политическите бежанци, няма нужда да се говори за тях, тъй като никой не би се осмелил да се засели на територия, където ръката на полицията от двете държави би могла лесно да достигне.

Така смятат дори старейшините, които съм разпитал по този въпрос, а традицията не ни показва нищо, което да подкрепя противоположно мнение, така че, без да се страхувам да сгреша, казвам, че правото на убежище, разбирано в истинския смисъл на думата, никога не е съществувало в Коспая.

ГЛАВА V.

ПРЕКЪСВАНЕ

Хоризонтът се разширява – Симптоми на тежки случаи – Принципите от 1789 г. пробиват път сред народа – Римската република – Осемте департамента на Умбрия – Бойният вик на разбойниците – Връщане към „statu quo ante“ – Френската империя – Сполето като столица на департамента Тразимено – Коспая се присъединява към Борго С. Сеполеро – Кадастър – Победите на Великата армия – Въстание и реакционни движения в Чита ди Кастело – Връщаме се към старото.

Всичко във физическия и моралния свят се подчинява на един и същ закон. Еволюцията и напредъкът са резултат от постоянни събития, които се редуват в необходимата взаимна зависимост. Не е чудно, че събития, които на пръв поглед изглеждат несъвместими поради многообразието на своите елементи и несъразмерността на своите сили, зависят от причини с еднаква същност.

Ако, когато пише за събитията в Коспая, човек разшири обхвата на историята, достигайки до онзи период, от който започва съвременната цивилизация, а именно Френската революция, той го прави при наложителни обстоятелства. Да останем в тесните граници на малката република, когато тя беше прекъсната от силата на събитията поради

присъединяването ѝ към държавата на Римската република, провъзгласена на 20 Май 1798 г., би отслабило разказа, а освен това би станало необходимо да се свърже историята на малката държава, ако не с общата или националната история, то поне със събитията, които са се случили в Тоскана и Умбрия. Ако епохата, която може да се обобщи като Френската революция и Френската империя, беше фатална за Коспая, защото ѝ отне автономията, все пак си струваше да се удължи съществуването ѝ с още 40 години, тъй като нейното изчезване беше постановено, когато през 1785 г. папското и велиководското правителство „желаещи да се отърват от въпроса за правата върху тази територия, я отстъпиха на краля на Сардиния, но перипетиите в Италия доведоха до това, че самият въпрос беше пренебрегнат“.²⁹

Ако през 1797 г. в близките градове Борго С. Сеполеро и Чита ди Кастело не се бяха появили съмнителни признаци за приближаващите промени, докато много хора смятаха, че френските въстания, които бяха започнали през 1789 г., продължиха през 1793 г. и се проточиха до последните години на века, ще се състоят на местно ниво, вярвайки, че няма да преминат границите на тази нация. Въпреки това, с цел да се подготви народът за въстанието и да се насърчи да приеме новите принципи, бяха премахнати много стари обичаи и бяха обявени за отменени омразните привилегии, бяха направени отстъпки и бяха предоставени облекчения за всичко, което интересуваше и благоприятстваше народа. Цената на солта спадна значително, беше премахнат данъкът върху мелниците и т.н., но като че ли за да се компенсира това, бяха емитирани нови купони в допълнение към вече действащите, които загубиха 50 % от стойността си поради недостига на

пари. А френските революционери не губиха време и обикаляха от страна в страна, особено в Умбрия, за да демократизират тези населени места, към голямо недоволство на кардинал Риварола, делегат на Перуджа, който предвиждаше как щеше да завърши всичко това. Въпреки това, независимо от неговите възгледи, революцията, макар и латентна, си проправяше път, а той нямаше сили да ѝ се противопостави.

След убийството на генерал Дюфо в Рим нещата придобиха ясен републикански характер. Цизалпинците нахлуха в голяма част от Папската държава, в цяла Умбрия, и в началото на 1798 г. вече бяха в Чита ди Кастело. Римската република беше провъзгласена на 15 Февруари 1798 г. за голяма радост на населението, което изрази своята радост с всякакви празненства и с издигането на дървета на свободата дори и в най-отдалечените села. Бившата Папска държава беше разделена на осем департамента: Тибър за Рим, Чимино за Анани, Чирчео за Витербо, Клитуно за Сполето, Музоне за Мачерата, Тронто за Фермо и Тразимено за Перуджа. Последният граничеше с Тоскана на запад, с върховете на Апенините на север и изток и с река Палия на юг.

Всеки департамент беше разделен на няколко окръга, а всеки окръг – на няколко кантона. Перуджа имаше тринадесет, като всеки от тях разполагаше със собствена община и магистрат, без да се броят централната община и префектът на департамента. Кантоните на района на Перуджа, които биха могли да съответстват приблизително на днешния район, бяха: Кастильоне дел Лаго, Чита делла Пиеве, Чита ди Кастело, Дерута, Фикуле, Фрата (днес Умбертиде), Гуалдо

Тадино, Маршано, Монте С. Мария, Ночера, Паникале, Пасиняно.

В тази ситуация Коспая беше част от кантона на Чита ди Кастело, като по този начин загуби своята автономия. Една република в рамките на републиката би изглеждала като парадокс за хората, които управляваха съдбата на Римската република, и малката територия се превърна в незначителна част от новата държава.

Ако е бил призован да стане част от едно по-голямо семейство, ако е бил обсипан с най-обещаващите имена на свободата, братството и равенството, не може да се каже дали народът на Коспая се е зарадвал на тези събития и не е съжалявал за загубената автономия, много повече отколкото политическите събития, през които преминаваха двете съседни провинции, те усетиха щетите от реакцията, която нахлу в Умбрия откъм Арецо.

Банда разбойници, известна под името „австро-аретинци“, се готвеше да тормози младата република. Не религията ги движеше, а оная ярост, която е неразделна спътница на размириците. Те бяха несправедливо подстрекавани от разбойнически водачи и фанатици, които проповядваха войната като своеобразен кръстоносен поход в името на Бога и на Дева Мария, защото кражбите и грабежите, убийствата и разрушенията се извършваха под възгласа „Да живее Мария!“. Това разбойничество беше организирано и се подчиняваше на заповедите не само на видимите лидери, но и на невидимите, които издаваха заповедите си от Рим, Флоренция и Виена. След като се установиха в Арецо, една

банда навлязла в Умбрия от страната на езерото Тразимено и извършила най-ужасните деяния с грабежи, пожари и убийства в Маджоне, Кастелригоне и Преджо. Те били командвани от един обикновен разбойник на име Бронколо, защото му липсвали два пръста на дясната ръка.³⁰

Друга банда нахлу в Умбрия от Монте С. Мария и Борго С. Сеполеро, водена от друг престъпник на име Рабиача — име, което дава представа за характера на човека — който стигна дотам, че да превземе Чита ди Кастело. За да се потуши това въстание на разбойници, бе назначен генерал Брейсард, който с 200 мъже от Перуджа и Франция изгони разбойниците от Чита ди Кастело. Междувременно онези, които напредваха към езерото Тразимено, се насочиха към Перуджа, след като отхвърлиха Бронколо като свой водач; но тъй като не можаха да влязат, се ограничиха да нападат околностите, отнемайки провизии и разчленявайки селяните; след това превзеха Чита ди Кастело, за което знаеха, че е обградено от разбойници, които бяха техни съучастници в това нещастно начинание. Обединени всички, те принудиха да се предаде френския гарнизон, която охраняваше и защитаваше, и влязоха в града от страната на Регналдело,³¹ където се нахвърлиха върху всичко, което намериха. Генерал Ла Валет се мобилизира срещу тях, за да ги изгони, нахлу с голям брой войски и триумфира в кратко време.

Но за да подражава на подвизите на безскрупулния разбойник, той ограби бедния град до такава степен, че дори си присвои парите на благотворителните организации и имуществото на моралните институции, като не се въздържа да открадне сребърните прибори, заети за неговата служба от

маркиза Костанца Дела Генга Вители, собственичка на вилата близо до Коспая.³³ Разгромените разбойници от Чита ди Кастело поеха по пътя към Тоскана, където се присъединиха към онези, които бяха разположени в Борго Сан Сеполеро.

През този кратък, но тъжен период от време какво се случи в Коспая? След присъединяването ѝ тя стана неразделна част от кантона Чита ди Кастело и сподели неговата съдба, така че конфискациите и данъците се стовариха върху изумените ѝ жители като мълния, паднала от небето. Освен това близостта до огнището на реакционното въстание ги подлагаше на изпитание и често бяха на път да претърпят неуместните посещения на онези бунтовници или разбойници, които, както се говореше, бяха се превърнали в опора на крехкия папски трон, в името на Мария, и се стремяха, чрез насилие и грабежи, благословени от папата, да поставят от него сигурно така наречения приемник на Петър; и за щастие на селото Коспая, че доста мизерният външен вид на къщите му не подтикна разбойниците да се изкачат по късия склон, защото тогава те биха изпитали много други и по-големи проблеми. Ако през краткия период на съществуване на Римската република — която просъществува само 18 месеца — жителите не бяха задължени да плащат поземлен данък, защото нямаше време за извършване на кадастрални операции, това не означаваше, че бяха освободени от данъци, които, напротив, се събираха без никакви критерии или справедливост и често тежко засягаха дребните собственици.

През Август 1799 г. нещата се бяха променили коренно. Горна Италия беше в ръцете на съюзниците, генерал Фрьолик, от името на папата, окупираше Марките, а от името на великия херцог австрийско-аретините бандити окупираха Тоскана. Чита ди Кастело, Фрата,³⁴ Пасиняно, Маджоне, Корчано, Тавернеле бяха обградени от бандитски гнезда. Накрая, с падането на Римската република и възкачването на папския престол на кардинал Киарамонти, който прие името Пий VII, провинциите на Умбрия възвърнаха стария си ред, а папското правителство, все още неосъзнаващо ситуацията и глухо към шума, идващ отвъд Алпите, продължи по същия път като преди. Коспая, противно на всички прогнози, отново стана автономна, и през краткия период от следващите осем години, които бяха много до присъединяването на Умбрия към Френската империя, тя живееше незабелязана, но спокойна и щастлива, а нейните жители се отдадоха на отглеждането на тютюна, който току-що беше въведен; И когато кардинал Консалви, след като се отказа от поста си на държавен секретар, отчаян да спаси Папската държава и папата, с цел да спечели пари, увеличи цената на тютюна³⁵ и възстанови данъка върху меленето на зърнени култури, Коспая се опита да извлече цялата си сила от този факт, а жителите подобриха икономическото си състояние, компенсирайки по този начин щетите, понесени през 1798 и 1799 г.

Междувременно победите на Наполеон се множеха с всеки изминал ден, но тъй като бойното поле беше далеч, на всички им се струваше, че нещата ще продължат така, както са, кой знае за колко време, когато в средата на Май 1808 г. във Виена пристигна указ на завоевателя, с който Рим, Сполето и

Перуджа бяха приобщени към Френската империя. Указът стана известен в Умбрия много дни по-късно, защото губернаторът монсенъор Пандолфи го беше държал в тайна;³⁶ но когато хората разбраха съдържанието му, избухнаха в такъв пристъп на радост, какъвто никога преди не бяха виждали. Забиха камбаните, изстреляха аркебузи и мортири, запалиха огньове по улиците и на върховете на хълмовете, и тази радост се оправдаваше единствено с факта, че се премахваше едно деспотично и непоносимо правителство, правителство, което един проницателен чуждестранен дипломат, лорд Палместън, по-късно щеше да определи като отричане на Бога.

На 2 Февруари генерал Миолис превзе Рим от името на Наполеон, а година по-късно, на 2 Април, Марките бяха приобщени към новото Кралство Италия, чиято източна граница минаваше през Губио, отбелязвайки границата между двете държави, на около 200 метра от Фрата (Умбертиде). В този нов регион се запази департаментната граница повече или по-малко такава, каквато беше установена през 1798 г., Сполето беше избрано за столица на департамента, а Перуджа беше определена за седалище на обикновена под-префектура. Нищо не помогнаха комисиите, делегациите, изпратени в Рим, и молбите, отправени към Наполеон, да отмени разпоредбата.

От друга страна, трябва да се признае, че ако се вземе предвид значението, което един град може да черпи от интелектуалната култура на своите жители, от историческата си традиция, от броя на населението си и от относителния си размер, Перуджа безспорно имаше право на първенство; но

ако при избора трябваше да надделеят съображенията за централното местоположение, след като беше обединила в едно департаментите на Клитунно и на Тразимено, както и близостта до столицата, Сполето беше естествената столица на Умбрия. Не е за чудене, че Наполеон, за когото всеки спомен за република беше неприятен, не би предпочел Перуджа, която от 1797 г. беше изразила своите демократични нагласи, като без колебание беше приела принципите от 89-та.

При тези обстоятелства Тоскана също се присъедини към Френската империя, след което Коспая, отделена от кантона Чита ди Кастело, бе придадена към Борго Сан Сеполеро. Това бе краят за малката държава, тъй като съществуването на империята изглеждаше толкова укрепено, че да се върва в обратното би било утопично. Никой не би повярвал, че е възможно да се върне към стария начин на живот, при който добрите хора от Коспая се настаняваха да живеят в голямото италианско семейство, подчинено, разбира се, на Франция, и получаваха заплата, за да се посветят на обработката на земите си, които даваха предимно тютюн, макар че тези доходи бяха намалявани от изискванията на данъчните власти. Тогава, през 1809 г., в Коспая беше проведена данъчна оценка на селските и градските имоти и за първи път те бяха обложени по същия начин като останалите граждани на Империята. Това беше тежко за хора, които никога не бяха плащали нищо на държавната хазна и които по традиция знаеха, че не са били обложени с данъци от около три века и половина.

Отделянето на немалка част от приходите за нуждите на „бюджета“ на новата държава ги постави в сериозно затруднение, но въпреки това те трябваше да се подчинят на това, „доброволно желание“ или „въпреки“, жителите на Коспая също плащаха данъци, за да покрият разходите, най-вече за войната, която поглъщаше по-голямата част от бюджетните приходи, както, за съжаление, се случва и днес. Но тогава именно войната беше тази, която се водеше, победите при Лена, Арколе, Маренго и Аустерлиц, които изпълниха целия свят със своята слава, а славата на Великата армия отекна от единия край до другия; и макар че малко от този шум се отрази върху нашите войници, тъй като беше погълнат почти изцяло от френските войници, тези победи изглеждаха като наши, по-скоро защото бяха спечелени над обединената реакция, отколкото поради нещо друго. Не беше минала и година от създаването на Френската империя и Коспая сериозно се опасяваше, че ще се повторят разбойническите безредици от 1798 г., когато избухна въстание в Чита ди Кастело, провокирано и подкрепено от реакционерите, верни на папата.

Срещу бунтовниците или организаторите на въстанията, които се редяха на кратки интервали от 1806 до 1810 г., Гражданската гвардия беше изпратена от Перуджа, за да ги потуши, прогонвайки бунтовниците, които нямаха друг избор, освен да се разпръснат из Тоскана или, стигнали до Апенините, да се превърнат в обикновени престъпници. Като се знае местоположението на Коспая, лесно е да се разбере, че тази територия често е била претърсвана от бегълците, за радост на жителите на Коспая, както всеки може да си представи.

Премахването на манастирите с указ от 15 Юни 1810 г. остави безразлично населението на Коспая, което нямаше религиозни братства на своя територия, а само две църкви, включително енорийската, и един енорийски свещеник; но когато с договора от Толентино, след битката на 2 Май 1814 г., Умбрия отново стана неразделна част от бившата Папска държава, а Тоскана беше върната на Австрийската династия, жителите на Коспая останаха несигурни и уплашени в продължение на няколко дни, защото не знаеха каква съдба ги очаква, а това объркване се засили, когато императорът, избягал от остров Елба, се възстанови, за да претърпи окончателно поражение при Ватерло. Какво щеше да стане с тях? Те не знаеха високите причини на дипломатията и политическите съображения, но знаеха много добре какво да се страхуват и от едните, и от другите. Кой знае дали при уреждането на въпроса между двете държави съответните им правителства не щяха да стигнат до споразумение? Или, като се има предвид теорията за свършените факти, смятаха ли Коспая за окончателно приобщена към Борго Сан Сеполеро и, следователно, към Тоскана?

Тези опасения бяха потвърдени от факта, че Коспая, дори след падането на Френската империя, продължи да бъде управлявана от Тоскана; но когато монсеньор Мембрини, делегатът на Перуджа, разбра за това, докладва на кардинал Ерколе Консалви в държавната канцелария, който, след като изрази недоволството на папското правителство пред тосканския двор, незабавно нареди на Борго С. Сеполеро да освободи Коспая от всякакви задължения, и така тя се върна към предишното си състояние.

Жителите на Коспая не бяха доволни, че се наложи да сключат споразумение както с папата, така и с великия херцог, но благодарение на този провиденен акт Коспая продължи да бъде независима и разглеждаше предходните шест години и отнемането на привилегиите, от които се беше ползвала толкова дълго време, като преходен период, който не трябваше да се отчита в историята на малката държава. Подобно на поредицата от портрети на дожите на Венеция, където черен воал покрива този на Марино Фалиеро, считан за предател на родината си и който не трябва да се брои сред дожите, така и периодът от историята на Коспая от 1808 до 1814 г., през който ѝ беше отнета автономията, беше изтрит.

ГЛАВА VI.

ПОДГОТОВКИ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА СВОБОДАТА

Коспая — търговски център — Контрабандата — Психология на контрабандиста — Закони, регулиращи вноса и износа на стоки — Един снизходителен главен касиер — Таксата върху гроздето — Отмяна на тази такса — Картите на Босковик във Ватикана — Съществуването на Коспая е под въпрос — Енорийският свещеник Бастианони и кардиналът: Делла Сомалия — Решението за закриването е взето — Предварителни мерки за разделянето на Коспая.

С връщането към „status quo“ реакцията смяташе, че е укрепила своето господство; и наистина, „лекарството“, измислено на базата на репресивни мерки от тези политици, беше потопило народа в най-дълбока апатия. На грохота на войната беше настъпила тишината на двора; и ако народите желяеха да се разсеят, пред тях имаше само ограничени средства: изкуствата и търговията, но с ограниченията, наложени от една политическа икономика, която затваряше народите в тесните граници на държавите, създадени от договора от 1815 г., които в Италия бяха не по-малко от осем!

На Марс беше дошъл Меркурий, на победите на оръжията беше дошло господството на малкия калибър; и ако понякога, както през 1821 г., възникваха движения, те бяха безполезни движения, които се бореха срещу общата апатия и отчаяние, които бяха обзели целия свят. Въпреки това, макар да нямаше открита война, водена с оръжие, имаше гражданска война на мненията, и затова опитите за бунт оставаха безрезултатни. Тези години могат да се сравнят с онези, които бележат фаталната епоха, когато Холандия беше управлявана от херцога на Алба в името на Испания. Думите, които един френски писател използва, за да опише тази тъжна страница от историята, се вписват перфектно в Италия след Реставрацията от 1815 г.

„Народът, вместо да се просвещава, се заслепяваше, така че не размишляваше, а се разгневяваше, а правителствата, радващи се на раздора, който ги поддържаше, потискайки доброто и злото едновременно, разрушавайки престъплението и добродетелта, злоупотребявайки с истината и лъжата, издигаха своите реакционни везни с нагла самоувереност върху руините на обществото, до нивото на тираните и малодушните.“³⁷ До епохата на френското владичество Коспая, като свободна държава, едва ли беше известна в провинциите Арецо и Перуджа; но по-късно, поради бързината на комуникациите, поради условията на епохата, които тласкаха хората от едно място на друго, тя стана известна в цяла Тоскана, Лигурия, Папската държава и Неапол, че близо до Тибър, на границата между провинциите Арецо и Умбрия, имаше ивица свободна земя, чиито жители не бяха обложени с никакви преки или косвени данъци; и спекулантите, които не обичаха свободата, а печалбата, се

опитаха да извлекат максимална полза от тази ситуация. През 1815 г. Коспая се беше превърнала в търговски център. Най-важните къщи и търговски фирми, предимно от еврейската общност, пристигнали от Генуа, Ливорно, Чивитавекия, Неапол, Анкона и др., откриха там своите складове, и всяка скромна стая в селото, използвана дотогава за най-обикновени селскостопански нужди, се превърна в склад за търговци, които съхраняваха там стоките си, предимно тъкани и колониални стоки, които влизаха без никакви митнически такси.

Не е трудно да се разбере, че цялата тази стока не е била предназначена за потребление от жителите на Коспая, които наброяваха около 400 души и не бяха в състояние да закупят дори една стотна част от нея, а се продаваше в съседните провинции чрез контрабанда. Тъй като стоките не подлежаха на никакви мита и според аксиомата на политическата икономика, че колкото по-голям е броят на продавачите, толкова по-голямо е изобилието и толкова по-ниска е цената – като цената се изчислява въз основа на съотношението между броя на продавачите и броя на купувачите – промишлените изделия и другите стоки като цяло се купуваха на умерена цена, така че хората се стичаха отвсякъде, за да пазаруват. Продажбите, осъществявани по този начин, налагаха на всеки купувач условието да използва цялата необходима хитрост, за да скрие от бдителните очи на митничарите на Папската и Тосканската държави стоките, които внасяше. И това беше начин на износ, който изобщо не интересуваше продавачите, които поради това не му обръщаха никакво внимание.

Съществуваше и друг начин за превоз на стоките извън територията на страната, който представляваше основния обем, но криеше по-големи рискове, тъй като се осъществяваше за сметка и на риск на търговците, собственици на стоките. Накрая, третият начин да се разполага със стоките от складовете в Коспая и да се внасят в съседните държави се състоеше в това да се поверят на търговци на черно, които придобиваха повече или по-малко значително количество стоки, които изпращаха или караха да бъдат изпратени тайно в Тоскана, Умбрия и Марке. За да осъществят износа по последните два споменати начина, те се възползваха от контрабандисти, за които търговията не беше лесна в ограничена зона като Коспая.

Контрабандистът е човек с много особена физика, който притежава свой собствен морал, и би било интересно да се направи физиологично проучване на него. Необходим е здрав и жизнен темперамент, за да се посветиш на тази тежка и неблагодарна професия, темперамент, който безстрашно да се изправя пред опасностите, който безстрашно да предизвиква стихии, независимо дали дъждът, снегът или вятърът представляват пречка за неуморимия поход, независимо дали палещото лятно слънце изгаря главата; необходима е извънредна мускулна сила, за да се издържи тежестта на контрабандната стока; ловкост на леопард, за да се промъкваш сред храстите, под клоните, на дъното на потоците, на върха на скалите; хитрост на лисица, за да се излъже бдителността на онези, натоварени с борбата срещу контрабандата; око на рис, остър слух, за да се забележи всяко малко движение, да се чуе всеки малък шум; хладнокръвие, за да не се разтревожи при появата на

опасност, независимо дали тя произтича от състоянието на местността или от присъствието на хора; смелост и твърдост.

Въпреки всички тези физически и морални качества, животът на контрабандиста е кратък и малцина достигат старост. Повечето умират от туберкулоза, а когато не почиват напълно, прекарват старините си в мъки, между ревматични заболявания и остри бронхити. Контрабандистът е в разцвета на силите си между 25 и 35 години. Рядко обединява силите си с тези на други, освен когато контрабандата е в големи количества и е трудно да бъде ликвидирана. Тогава те действат в тъмнината на нощта, когато царува тишина; вървят на групи, без шумът от стъпките да събуди спящите в домовете си. При всеки най-малък шум, който правят, наострят уши, и този предпазлив ход се засилва, колкото повече се приближават към границата.

След като преодолеят това, те са в безопасност, ако забраната засяга изнасяните стоки; от друга страна, проблемът възниква, ако вносът е обвързан с плащането на висока митническа такса. В Папската държава се налагаше забранителен митен сбор върху износа на зърнени култури, селскостопански продукти и животни, докато вносът на колониални стоки, ковано желязо и промишлени изделия и др. беше силно обложен. За да се внасят контрабандни стоки, беше необходимо да се разполага с тайни складове в държавата, през която се влизаше, и за тази цел им бяха необходими няколко селски къщи, от които след това постепенно изнасяха стоките, за да запълнят магазините в града. Онези, които се занимаваха с контрабанда самостоятелно, а те бяха най-многобройни, се наричаха

„хомбрерас“, може би поради обичая да носят стоката в бали, чували и др., които товареха на раменете си; и те също упражняваха своята работата през деня, било край реката, било край откритите върхове на планините, откъдето се виждаше равнината и хълмовете, като от наблюдателен пункт.

Често митничарите виждаха тези контрабандисти, които открито нарушаваха закона, и пред безизходната си ситуация да не могат да ги спрат на място, им оставаше само безплодната утеха да ги заплашват от разстояние. Понякога както войските, така и контрабандистите се натъкваха на митничарите и тогава ситуацията се променяше. Ако контрабандистите имаха предимство по брой и сила, те оказваха съпротива и възникваха сериозни, а понякога и смъртоносни сблъсъци; ако митничарите бяха по-многобройни, контрабандистите изоставяха стоката и бягаха. Съществуваше и трети вариант, а именно да се договори предварително със самите граничари и техните началници възнаграждение, тъй като, ако то ги задоволяваше, те можеха да превозват стоката контрабандно с тежки и бавни каруци и колички, защото митничарите нямаше да им пречат.

Законът възпрепятстваше увеличаването на броя на търговците, като налагаше висок данък върху стоките, но имаше начин да се заобиколи този данък чрез измама, и точно това се случваше в Коспая. Митническите закони, които задължаваха износа на стоки от малката държава, се превърнаха в празна хартия, защото стоките триумфално преминаваха границата – или благодарение на усилията на контрабандистите, или с съучастието на граничните стражи.

Това нарушение на закона изглеждаше, както и до днес изглежда, нещо естествено, защото при наказанието за престъпления, които са чисто политически измислица, утежнени от строго и обременяващо законодателство за личните финанси, в сърцето на човека се пробужда идея, която не е благосклонна към самия закон, и затова общественото мнение оправдава, доколкото може, това, което законът осъжда. Може да е погрешен принцип колкото се иска, принцип, вреден за обществената икономика, но е факт, че това се случва в тази връзка.

Това състояние на нещата, създадено, ако щете, от хора, които не са от Коспая и са привлечени единствено от печалбата, държаше в постоянна тревога митниците на двете съседни държави, особено тази на Чита ди Кастело, която, неспособна по никакъв начин да защити правата на държавната хазна, предложи пред главния ковчезник радикалната мярка да се обложат с данъци не само стоките, изнасяни от складовете на Коспая, които се намираха във владение на чужденци, но и имуществото на жителите на Коспая, земеделските продукти и добитъка, които винаги са били освободени от данъци. Жителите на Коспая обжалваха тази драконовска разпореда с петиция, адресирана до монсеньор Кристалди, главен касиер, който, както изглежда, прие жалбите. Но през 1821 г. събирачите на данъци отново се задействаха, като искаха да наложат на жителите на Коспая висок данък върху гроздето, което те носеха в домовете си от териториите на Чита ди Кастело и Борго С. Сеполеро, където притежаваха земи. Вследствие на още една жалба заповедта за освобождаване беше съобщена с директива от 28 Септември 1821 г.; и така се

повтори през следващите години, 1822 и 1823, винаги с същия успех.

Дори след Реставрацията не можеше да се очаква, че Коспая, която отново беше възвърнала свободата си и беше обявена за автономна от всички съседни държави, щеше да се радва на пълно спокойствие, докато папата, напротив, претендираше за права върху нея, въпреки че на картата на Умбрия, нарисувана от Боскоуик в една от залите на Ватикана заедно с останалите, се четеше надписът „*Cosraia libera*“ (Свободна Коспая)³⁸ на мястото, където беше отбелязана Коспая, точно когато Тоскана търсеше всякакви претексти, за да я завземе. Но папата разполагаше с мощно средство, за да я отклони от това начинание: църковният съд, чрез който можеше да поеме решаването на много въпроси, които в повечето случаи, ако се разгледаха по-внимателно, всъщност нямаха нищо общо с църквата. Представете си тогава, когато спорът беше от абсолютната компетентност на този съд!

През 1830 г. възникна спор относно създаването на една капела в Коспая, основана от някой си Филипо Мерканти от същото място, и тъй като някой си Фаброни от Арецо беше предявил претенции към нея, кралският викарий пожела да се произнесе по съществото на самия спор, но кардиналът Консалви се противопостави на това, призовавайки викария да се въздържа от всякакво упражняване на юрисдикция, както защото — както каза той — папското правителство разполага с правото да извършва „юрисдикционни актове върху това имение и селището Коспая“, както и защото самото наличие на папски съд пречи на викария да се

намесва в делото, така и защото, накрая, естеството на спора е от църковен характер. И с това всичко беше казано.³⁹

Тоскана, струва си да се повтори, не преставаше да тормози населението на малката държава, сякаш за да им компенсира ползите, които им предоставяше, може би с надеждата, че по някакъв начин ще успее и така ще може да се позове на това като прецедент, с цел да претендира за права на собственост. През същата 1820 година магистратът на Борго С. Сеполеро включи, без много формалности, няколко младежи от Коспая в контингента за наборна служба и сформира отряд; но след като уведоми Папския двор, той написа на тосканското правителство да се откаже от това, и наборниците бяха извадени от списъците. Това обаче отне много време, защото магистратът на Борго Сан Сеполеро нямаше намерение да се съгласи по никакъв начин.⁴⁰

Самите тези непрестанни спорове поставяха под съмнение съществуването на Коспая като независима държава; но жителите на Коспая, след 1815 г., предвид неочакваното развитие, неочаквано бе набрала скорост търговията в селото им, мислеха само за голям източник на печалби, като изгубиха от поглед и пренебрегнаха това, което би трябвало да ги притеснява повече от всичко друго, и без да осъзнават, че средствата, които им осигуряваха тези печалби, даваха също така на двете претендиращи държави претекст да се споразумеят най-накрая и да стигнат до желаното разделение.

Двата парламента вече бяха решили разделянето през 1785 г., когато възложиха арбитража, както вече беше споменато, на

краля на Сардиния; и ако тогава то не можа да бъде осъществено поради посочените по-горе политически обстоятелства, сега, когато нищо не ги разсейваше, под претекст за неудържимия контрабанден трафик, те решиха да премахнат старите гранични спорове.

За да придадат известна легитимност на завземането на властта и да създадат впечатление за спонтанна отдаденост, те не се лишиха от пратеници и агенти, които повлияха на главите на основните семейства в Коспайа, като им посочиха всички ползи, които биха могли да произтекат от това присъединяване, докато скриваха вредите. Жителите на Коспая, в добра вяра, се хванаха на въдицата и обещаха съдействие за премахването на привилегиите, от които се бяха ползвали до тогава. Освен това енорийският свещеник Бастианони, знаейки по-добре от когото и да било колко доверие властниците възлагат на такива споразумения, протягайки ръце, за да не мигне, както се казва, на 8 Ноември 1825 г. написа на кардинал Делла Сомалия писмо, което е съчетание от наивност и хитрост. Той му искаше нищо по-малко от освобождаване от данъци върху земята, мелене и свободно отглеждане на тютюн. Също така посочваше и отчиташе предимствата, които дотогава бяха получавали жителите на Тоскана като поданици, макар и без тежестите.

Накрая — и това беше най-важното за него, макар и отбелязано на последно място — той искаше субсидии и компенсации за енорията, за да компенсира загубата на десятъка, която щеше да настъпи, тъй като енорийските имоти и пребендите се намираха в онази част от територията, която щеше да се присъедини към Тоскана, където живееха

най-богатите семейства. Кардинал Делла Сомалия прояви същата проникателност, като отговори, че молбата е преждевременна, и се учуди на ъгъла, под който се разглеждаше присъединяването на една държава, каза той, „която никой не признава като свободна и независима, и която никой не възнамеряваше да накаже, когато наказанието не е установяването на реда и системите на папското управление, като се предвижда местните обстоятелства да бъдат взети под особено внимание в подходящия момент“.⁴¹

Всички знаят какво представляваше този ред, разбиран според концепцията и значението, които му придаваше папското правителство, както и функциите на системите, които управляваха тази държава, поради което не е учудващо, че жителите на Коспая, в последния час на деня, когато осъзнаха неутешителния и катастрофален акт, който беше на път да се състои, да не споделят радостта, която им предлагаше държавният секретар в своята велика милост и великодушие. Но как да се съпротивляват, когато страните вече бяха постигнали съгласие? По-добре беше да превърнат необходимостта в добродетел; и тъй като трябваше да се страхуват за бъдещето на една съпротива, която във всеки случай би била напразна, най-добре беше да покажат, че предаването е спонтанно; и така решени, те се приготвиха да понесат суровата съдба, според закона на по-силния.

ГЛАВА VII.42

КРАЯТ НА РЕПУБЛИКАТА

Папата и Великият херцог изпращат своите делегати в Коспая — Разногласия между делегатите — Териториални претенции — Кадастрални операции и измервания — Временното става окончателно — Неправилност на граничната линия — Церемонията по встъпване във владение — Монс. Фиески в „Понтичино“ — Един четец не знае да чете — Акът за подчинение — Документ от Средновековието Фиески в „Понтичино“ — Един четец не знае да чете — Акът за подчинение — Документ от Средновековието — Монсеньор Фиески в селото — Представителите на Коспая, държани в плен в продължение на един час — „Те Деум“ на монсеньора и радостта на енорийския свещеник Бастианони Четири хвалебствени сонета — Енорийският свещеник си мисли насаме — Загубени привилегии, нови привилегии.

След като присъединяването на Коспая беше утвърдено, двете правителства дори не си направиха труда да предприемат някакъв предварителен акт, с който да обяснят тази сериозна мярка, но, разбира се, на 15 Април 1825 г. в Коспая пристигнаха делегатите на папата и на великия херцог; от първия — адвокат Гаспари и главният инженер кавалер Скача, а от втория — г-н Капей, управител на

великохерцогските имоти, и инженерът Брунети, с цел да посетят територията на Коспая и да положат основите на договора за разделяне, договорен по принцип. В предварително определен час двете комисии се срещнаха на мястото, известно като „Ла Кроче“, където се състоя първа и кратка среща, а за по-добро разбирателство те се събраха в къщата на г-н Франческо Мори, разположена покрай провинциалния път, близо до река Риасколо, където прекараха няколко часа, с цел да обменят документите, с които разполагаха, както и останалите указания и елементи, необходими за целта. След това, след като излязоха, те обиколиха цялата граница от страната на Риасколо до имението Рондинели-Вители, обитавано по това време от семейство Перуджини, а след това поеха по главния път от противоположната страна на границата, тоест, като се качваха нагоре по река Дела Горгача, до мястото, известно като „Понтичино“.

Те се върнаха в дома на семейство Мори и там уговориха предварителните условия за разпределението на имуществото, като се договориха по взаимно съгласие да се изготви двойно копие на плана, а тази работа да бъде извършена от един папски инженер и един тоскански инженер.

При това първо посещение проучването на територията се ограничи до равнинната част, оградена от провинциалния път и река Тибър, като не беше обхваната другата част, която от споменатия път се простира почти до върховете на Апенините, включително селото Коспая.

Договореностите, постигнати на този вид конгрес, бяха държани в тайна, но не дотолкова, че да не стане известно, че е възникнало известно разногласие относно очертаването на границата от страна на Сан Сеполеро, тъй като Тоскана отдавна беше заемала част от територията на Коспая, а папските делегати искаха линията да бъде върната на първоначалното ѝ място. Според тяхното мнение, подкрепено от стари мемоари и географски карти, които бяха предоставени на тосканските делегати, Коспая се е простирила до „Понтичино“, обхващайки цялото течение на реката, докато Тоскана я е заемала до обърнатия мост в средата на главния път, като линията е минавала отгоре, за да разделя къщата „Вентурино“, а отдолу – двора на „Джалино“.

Не е ясно как и при какви обстоятелства е могло да се разшири по този начин Борго С. Сеполеро, тъй като земите, включени в зоната, която се предполага, че е била присвоена, винаги са били обременени с права, както и по времето на приобщаването на Коспая към кадастъра на Борго С. Сеполеро. Съдейки по начина, по който впоследствие е било извършено разделянето, изглежда, че папските делегати са били прави, когато не са искали да претендират за подчинението на Тоскана, тъй като по-голямата част от Коспая е била върната на папата.

Междувременно папските делегати Гаспари и Скача отпътуваха за Флоренция, за да договорят окончателно новото разделение и практическите начини за неговото осъществяване; а на 30 Юни същата 1825 година те се върнаха отново в Коспая и за необходимите картографски проучвания, които извършиха заедно с един тоскански инженер, се

настаниха в замъка „Вила Буфалини“ в Сан Джустино. В същия ден следобед адвокат Гаспари замина за Чита ди Кастело, а оттам се отправи към Рим, докато споменатите инженери, заедно с помощниците си, топографите и др., на следващата сутрин започнаха полевите работи по изготвянето на плана на Коспая; операция, която продължи около двадесет дни. От двата екземпляра на плана единият беше изпратен в Рим до Държавния секретариат, а другият – във Флоренция, за да бъде проверен и потвърден, а след това за да се определят начинът и формалностите, които трябваше да уреждат предложеното разделяне.

Чакането не продължи дълго, тъй като от Рим и Флоренция пристигнаха заповеди за изготвяне на публичен документ, в който да се посочи договореното разделение. От страна на папското правителство беше назначен нотариусът Франческо Илуминати от Чита ди Кастело, а от страна на Тоскана – нотариусът Пиетро Паки от Борго С. Сеполеро, на които бяха предоставени формулировката и схемата на документа, който по-късно трябваше да бъде превърнат в нотариален акт, за да бъде прочетен и публикуван на място в ден, определен от страните. Междувременно, за сметка на двете държави, бяха поставени 80 каменни гранични камъка по протежение на установената линия, започваща от Тибър, почти до края на Апенините, където започва територията на Коспая.

Демаркационната линия се оказа толкова неравномерна и прекъсната, че всеки, който не познава критериите, които са вдъхновили инженерите да я начертаят, би могъл да предположи, че е направена по прищявка и без никаква рационална логика, но когато се разбере, че е била

завършена под влиянието на аргументите, изтъкнати от папските чиновници, както вече беше споменато, ще стане ясна причината за това. Папското правителство искаше да достигне до старата граница, известна като „Понтичино дел Рио“, въпреки че в продължение на няколко години Тоскана беше узурпирала част от Коспая, която включваше къщата, известна като „Висполо“, чак до тази на Вентурино“ отчасти, както вече беше споменато. Трябваше да ѝ бъде отнето това владение, за да може да бъде включено в разпределението; следователно, тъй като трябваше да се очертае истинската и точна граница на Коспая от двете страни, беше решено, че в частта, принадлежаща на Тоскана, границата трябва да стига до мястото, където Коспая преди това граничеше с Папската държава, а в частта, принадлежаща на папата, тя трябваше да се простира до мястото, където преди това граничеше с Тоскана, тоест до реката.

След като граничната линия беше очертана, двете палати бяха уведомени и, след като се споразумяха, наредиха на съответните си представители да се явят на място, за да прочетат и обявят вече договорения документ.

На сутринта на 11 Февруари 1826 г., след като беше осъществена необходимата взаимна кореспонденция, губернатор Ерменегилдо Барби⁴³ пристигна от Чита ди Кастело заедно с нотариуса Франческо Илуминати. Присъстваха много благородни рицари, които трябваше да действат като свидетели на акта и да прочетат документа. В уговорения час от Сан Джустино, където бяха прекарали няколко часа, те се отправиха към „Понтичино“, където вече се намираше тосканският кралски викарий заедно с още

няколко благородни господа от Магистратурата на Борго Сан Сеполеро, както и драгуни и въоръжени сили от двете страни, разположени по протежение на провинциалния път пред подиума, който образуваше нещо като трибуна. Всички напреднаха и, след като пресякоха граничната линия, се върнаха в „Понтичино“, където бяха поставени двата каменни гранични камъка: след като се качиха на трибуната, първо папският нотариус, а след това и другият тоскански, бе прочетен на глас документът за последващото разделяне, след което той бе подписан както от присъстващия депутат от името на правителството, така и от съответните свидетели. След като това беше направено, всички присъстващи се върнаха в Сан Джустино и там седнаха на банкет във „Вила Буфалини“, която беше поставена на тяхно разположение.

Така приключи предварителната церемония, след която оставаше само съответните правителства да встъпят официално в длъжност чрез юрисдикционни актове в отредената за всяко от тях част.

Всъщност не мина много време, преди папското и тосканското правителство да издадат укази, с които обявяваха своето тържествено владение, абсолютната си юрисдикция и упражняването на същата, владение, което вече беше придобито върху частта от Коспая, която беше разпределена на всеки от тях при разделянето, в съответствие с извършеното приключване.

На 27 Юни 1826 г. монсеньор Адриано дей Конти Фиески, делегат на Перуджа, родом от Генуа, пристигна в Сан Джустино откъм Арето с голям кортеж и придружаващи лица,

но остана само колкото да почиват конете му, след което продължи към Чита ди Кастело. Междувременно той разпореда да бъдат публикувани укази и прокламации, с които съобщаваше, че ще се върне на следващия ден, за да встъпи официално във владение на Коспая, като обяви, че указите съдържат разпоредби, благоприятни за това население, чиято територия ще образува община и ще се ползва от всички предимства, от които се ползват останалите папски поданици. (!)

На сутринта на 28 Юни 1826⁴⁴ г. монсеньор Фиески се завърна от Чита ди Кастело, придружен от губернатора на този град, Паоло Консони, знаменосеца Винченцо Гуалтероти, маркиз Буфалини, граф Пиерлеони и много други благородници, които бяха дошли с много карети. След като прекараха няколко минути в двореца на Вила Буфалини, всички заедно се отправиха към обичайния граничен пункт, наречен „Понтичино“, където бяха прочетени указите, които след това бяха поставени на „Кръста“ и на други места в Коспая.

По време на четенето на указите се случи една забавна случка. Човекът, натоварен да чете указите, не успя да прочете нито един от тях, и четенето продължи сред смях и освирквания от страна на тълпата, към голямо възмущение на апостолическия делегат, който, след като най-накрая взе листата от ръката на неопитния четец, попита дали има някой сред тълпата, който да може да чете бързо. Бившият духовник Франческо Пиерини от С. Джустино излезе напред и отговори перфектно на очакванията, затова Фиески постави ръка на рамото му и му каза: „Браво! Ти ще бъдеш първият папски пристав на Коспая.“ Поласкан от тази чест, Пиерини му

благодари и всъщност до смъртта си в напреднала възраст заемаше длъжността на пристав, за обща удовлетвореност на народа. След това, освен указите, на 26-и беше прочетен акт за подчинение, съставен от името на дванадесет глави на семейства от Коспая, сред които енорийският свещеник Бастианони и капеланът Дон Доменико Балики.

Документът беше съставен по формулата, която се използваше още от времето, когато бяха в сила варварските закони, и която германските императори налагаха на онези „мили“, на които предоставяха градове, земи, замъци и т.н., т.е. признавайки Папата и неговите приемници за свои истински и легитимни господари, „с пълна и смесена власт, с право на смъртно наказание и пълна юрисдикция над град Коспая, неговите земи, имоти, места и хора и т.н.“.⁴⁵ Изглежда, че четем документ от Средновековието, а всъщност това беше просто акт от XIX век, векът на гражданския прогрес и на политическите искания на народа, а не на църквата, която векове наред е била в застои; защото в еволюционното развитие на обществото през християнската епоха, бавно през първите векове, стагнационно през средните, бързо през последните, е факт, че само църквата е останала пред цялата цивилизация. Нейните устава са същите, каквито са били по времето на папа Хилдебранд и графиня Матилда, и добре за папството, ако властта му можеше да отслаби гордостта на един нов Хенри; но моралната сила се изправя срещу разума и лъчите на под-Бога падат като бамбукови стъпки върху главите на отхвърлените; и не е чудно, ако Франклин е заповядал на онези, които слизат от облаците, да течат по металния проводник и да се изгубят под земята като роби.

След като церемонията в „Понтичино“, близо до границата, приключи, епископ Фиески и свитата му влязоха във вилата, придружени от хората, които се бяха събрали там – отчасти от любопитство, отчасти поради причини, които ги интересуваха особено – и които се състояха от жителите на Коспая и околностите ѝ. Когато пристигнаха в къщата на Валенти, апостолическият делегат пожела да влязат 14-те подписали акта за подчинение, и след като те го направиха, той ги затвори, докато той обикаляше малкото улици на селото, влизайки не само в някои от къщите на жителите. След като направи това, той се върна в къщата на Валенти, освобождавайки затворниците. Когато го попитаха за причината, те разбраха, че той е искал да покаже, че вече не са под тяхна отговорност и че селото и неговите владения са във владение на папата.⁴⁶ По този повод на всеки човек, живеещ на територията на Коспая, беше раздаден папетто.⁴⁷

След като определиха за лекар г-н Джовани Фабрици, а за учител – г-н Джо Бат Пекорари, и двамата търговци и жители на Сан Джустино, избраха г-н Джовани Патрици за кмет на Коспая, а г-н Франческо Патрици – за секретар, като беше обещано, че тези служители ще бъдат заплащани от правителството, докато общността се организира по редовен начин. След като нещата бяха уредени, делегатът се отправи към най-близката църква на братството и там изпя тържествено „Те Деум“. След като службата приключи и папският герб беше издигнат, той се върна в църквата „Санта Джустина“ в двореца „Вители“, където беше сервиран пищен обяд.

Енорийският свещеник Бастианони, главен инициатор на присъединяването, беше също така и организатор на тържествата, и тъй като апатията на неговите енорияши беше толкова голяма, че със сигурност нямаше да мръднат и пръст, за да почетат Апостолическия делегат и да отбележат датата на неговото преместване, той се задейства, за да се спази поне приличието. Той беше навсякъде, грижеше се за всичко, с една дума, беше неуморим. Докато семейство Фиески се разхождаше в градината на Буфалини, той разпореди да бъдат изстреляни 200 мортири, а също така беше помислил и за фойерверки, които, ако и да са се състояли, делегатът не ги видя, защото си тръгна веднага след обяда. Въпреки това той пожела да остане спомен за това събитие и на следващата сутрин отиде в Чита ди Кастело, където възложи на абат Ленси да напише няколко сонета, които накара да отпечата и които — както казва енорийският свещеник — „бяха толкова високо оценени, че самото правителство пое разходите за отпечатването им!⁴⁸

Но енорийският свещеник, който искаше да извлече някаква полза от присъединяването на Коспая, не пропусна да изготви второ издание на писмото, адресирано до кардинал Делла Сомалия, ограничавайки го до последната част, и на 10 Януари 1826 г. изпрати тази молба за увеличаване на пребендата му. Усилията му не бяха напразни, тъй като на 27 Август същата година епископът на Чита ди Кастело му написа, че про-датарият кардинал Пака обединява с Коспая двете обикновени пребенди на С. Анджело ди Чербара и С. Анджело ди Моцано⁴⁹ когато те останат вакантни; а на 12 Септември делегатът Фиески му обеща субсидия, за която не

знаем дали наистина я е получил, но имаме основания да вярваме, че му е била изплатена.

Два дни по-късно апостолическият делегат разпореди да бъде публикувано уведомлението, съдържащо членовете и споразуменията, които държавният секретар беше изготвил въз основа на споразумението, сключено на 15 Май 1826 г. между папското и тосканското правителство. Това уведомление, датирано на 30 Юни 1826 г., се състоеше от дванадесет члена. В тях се постановяваше, че Коспая, превърната в университет(*universitas* на испански — б.пр.), подчинен на Чита ди Кастело, ще бъде част от управлението на този окръг, поради което се отличавахе и в новото териториално деление. На Коспая се определяше кмет и представителство в общинския съвет, пропорционално на броя на жителите ѝ, като по този начин ѝ се позволяваше да се ползва от предимствата, предоставени на останалите съседни университети⁵⁰ в областта на здравеопазването, образованието и специалната администрация.

На града бе предоставена привилегията за организиране на пазари и панаири;⁵¹ земевладелците бяха освободени от данък върху земята до провеждането на следващото преброяване на населението; също така му бе предоставена компетентност по граждански и наказателни дела въз основа на „*motu proprio*“ от 5 Октомври 1824 г., както и освобождаване от съдебно преследване за всички разследвания и разпити срещу жителите на Коспая, с изключение на престъпленията, наказуеми със смърт; беше позволено на населението на премахнатата република да отглежда тютюн при определени условия, като предостави

субсидия за реколтата от тютюн и средства за предотвратяване на измамите при този вид отнемане, което беше послужило като претекст за анексирането на свободната територия; накрая, той отпусна на всички неомъжени жени от Коспая, които се омъжеха през 1826 и 1827 г. провинциална зестра, която те наследиха, на стойност десет римски ескуда.⁵²

И с този последен акт Коспая, отказвайки се от своите привилегии на свободна държава, стана част от този хибриден режим, който стана известен като папството.

ГЛАВА VIII.

СЛЕД ТОВА!

Нова конституция — Право на собственост и владение — Данъци и такси — Прекалено широко тълкуване на една привилегия — Новият преброяване на населението — Коспая, присъединена към Сан Хустино — Отглеждането на тютюн в старата република — Отмяна на една привилегия — Какво е днес Коспая? — Република по име, република по същество?

Достигнал до този момент, бих могъл да напиша думата „край“, тъй като монографията за Коспая, предвид протоколите, новините и документите, с които разполагам, може да се каже, че е изчерпателна в детайлите си, а тъй като в началото бях да пиша за малката република, задачата щеше да приключи, когато тя престане да съществува, и на пръв поглед би изглеждало, че да се говори за папска Коспая би било небрежност; Въпреки това ще добавя няколко реда, за да допълня монографията, споменавайки последващите събития и случки, които могат да са свързани и да приличат на онези, които сложиха край на епохата на свободата и независимостта на Коспая.

Първата мярка, която папското правителство искаше да предприеме, беше да уреди владението и собствените правата на територията на Коспая чрез съответните ипотечни

вписвания и преписвания, които трябваше да бъдат прехвърлени от регистъра в Арецо към регистрите на регистъра в Перуджа, що се отнася до имотите, разположени в частта от територията, принадлежаща на папата. Начинът на провеждане на тази дълга, трудна и деликатна операция беше предписан в уведомлението, публикувано от префекта на архивите, монсеньор Уголини, на 30 Юни 1827 г., т.е. една година след встъпването във владение. Малко късно, ако щете, но все пак навреме, за да се наложи на новото население данъчната тежест при следващото преброяване.⁵²

Населението на Коспая, което, след уведомлението от 30 Юни 1826 г. от Апостолическия делегат на Перуза, щеше да бъде освободено от териториални данъци за определен период от време, повярва, че това освобождаване се отнася и за мелничния камък и други такси, които трябваше да се плащат на главната община на Чита ди Кастело, и отказа да ги плати; но тъй като този факт стана известен на държавния секретар по вътрешните работи, той с уведомление от 14 Септември 1825 г. № 32483 счете, че чл. 3 от посоченото уведомление се отнася само за общинските такси и следователно не освобождава жителите на Коспая от плащането на таксата върху мелничните камъни и всички други данъчни задължения, поради което упълномощаваше администраторите и изпълнителите да предприемат задължителни действия.⁵³

Бяха минали само няколко години от анексията и последствията от нея вече се усещаха сред жителите на Коспая, а лишенията се влошиха още повече, когато, след провеждането на новото преброяване, земеделските имоти

на бившата държава бяха подложени на същата данъчна тежест като останалите имоти на Папската държава. През 1827 г. жителите на Коспая създадоха село или община, придадена към Сан Джустино, която, отделена от общината на Чита ди Кастело, образува независима община.

Няма нужда да се споменават етапите, през които е преминал Коспая през следващите 25 години, тъй като те са напълно безинтересни и защото монотонният и ленив живот на поданиците на папата не заслужава вниманието на читателя. На 11 Септември 1860 г. италианските войски, нахлувайки от Тоскана, дойдоха да освободят Умбрия – това е единственото събитие, което заслужава да бъде споменато.

Впоследствие жителите на Коспая и тези на С. Джустино, които се ползваха със същите привилегии, предоставени на първите още от 1826 г., изразиха недоволство срещу италианското правителство поради почти пълната отмяна на тези привилегии вследствие на намаляването на отглеждането на тютюн в тази област.

Съгласно разпоредбите на член IX от посоченото уведомление от 30 Юни 1826 г. на апостолическия делегат в Перуза, отглеждането на тютюн на територията на Коспая, като се спазваха определени правила за предотвратяване на измами, а през първата година, като специална отстъпка, на отглеждащите това растение беше изплатено двойно по-висока цена от тази, определена за останалите земеделски производители в Папската държава за всеки един от трите вида, получени съгласно правилата и разпоредбите, установени в указ от 17 Януари 1823 г. на кардинал

Камерленго. Жителите можеха да отглеждат половин милион растения, което в ограничена зона като Коспая беше достатъчно, за да задоволи нуждите на тютюнопроизводителите.

Това споразумение продължи до 1860 г., т.е. до момента, в който Умбрия се обедини с останалите провинции на Италия, които бяха постигнали независимост. Тогава се наложи да бъдат въведени някои реформи в митническата организация, които, макар и преди да са били подходящи за малка територия, не можеха да бъдат приложени след създаването на Кралство Италия. За Дирекцията по данъците, която имаше седалище в Анкона, беше трудно да отдели персонал за надзор на толкова малка плантация; но вследствие на молбата на община С. Джустино, която посочваше ползата, която правителството би могло да извлече от по-мощно отглеждане, бе предоставена привилегия за цялата територия на общината, с площ, способна да произвежда 1 200 000 растения годишно, повече от два пъти повече от преди.

Освен това през 1867 г., като експеримент, бе разрешено отглеждането на тютюн на собствениците от общините Борго Сан Сеполеро и Читерна, като правата на Сан Джустино останаха незасегнати; а Кралската администрация, която по-късно управлението малко по-късно, разшири отглеждането в цялата долина, като позволи да се отглеждат там до 6 000 000 растения; въпреки това, малко по-късно го ограничи до такава степен, че в общините Читерна, Сан Джустино и Чита ди Кастело то се ограничи до 2 050 000 растения. Жалбите бяха подадени напразно, тъй като Кралското правителство, макар и да признаваше, че те са основателни, заяви, че е било

принудено да предприеме тази мярка поради прекомерното производство. Жалбоподателите с право твърдяха, че ако е било необходимо да се направи намаление, то никога не е трябвало да бъде в ущърб на Сан Джустино, тъй като съгласно споразуменията, които бяха тържествено сключени по време на присъединяването на Коспая, както и съгласно други последващи санкции, община Сан Джустино имаше право да отглежда 1 200 000 растения.⁵⁴

Приетите аргументи не дадоха никакъв резултат и днес не е останала нито една от привилегиите, предоставени на Коспая. Папското правителство постепенно беше отнемало всички концесии и, ако позволяваше отглеждането на тютюн, се виждаше принудено да го направи поради непреодолимата необходимост, породена от отличното качество на продукта, както по отношение на качеството, така и на количеството в сравнение с площта на насажденията. Какво представлява Коспая днес? Тези, които пътуват с влак, след като са минали Сан Джустино по пътя към Борго Сан Сеполеро, виждат на един хълм вдясно едно мизерно селище, в което живеят селяни и дневници, както показват многобройните сенохранилища, издигнати около къщите. Точно в южния край на селото се намира една къща с приличен вид. Ако погледнете по-нагоре и надясно, Апенините очертават границите на старото селце, а ако насочите погледа си на ляво, надолу, към равнината, към онази редица от тополи, която се вижда на малко повече от половин километър от, ще си направите представа за това, какво е било територията на Коспая, стига да обърнете внимание на двата потока, които текат тихо и с малък дебит от двете страни на селото и които се пресичат с железопътната линия.

Нищо обаче не свидетелства за събитията от миналото, нищо, което да разкрива миналото на тази държава, която носеше името „република“ и макар че беше принудена да понася влиянието на двете държави, които я заобикаляха, в своята неизвестност, а може би именно благодарение на нея, тя остана свободна в продължение на почти четири века.

КРАЙ.

Бележки

1. „Perfecto“ – „За свободата“.
2. „Vaille Tiberina“ от 25 август 1967 г.
3. Покойният Агостино Пистотези от Чита ди Кастело беше замислил да публикува изследване за Коспая, но смъртта го отне, преди да успее да го осъществи, отделяйки го от любовта на близките му, съгражданите му и многобройните му приятели, особено от онези политици с демократични убеждения, в редиците на които той винаги се бореше и, като войн на мисълта, защитаваше правата им с перото си. Той беше директор на вестник „Секоло ди Милано“, а в Чита ди Кастело основа радикален вестник, който обаче престана да излиза поради липса на средства, тъй като най-големият недостатък на демократите е, че нямат пари.
4. На камбаната на малката църква също са изписани тези думи, с добавката: „Света Мария, моли се за нас“.
5. Уведомление от XII параграфа, издадено от апостолическия делегат Мус: Адриано Фиески – Вж. приложение № VI.
6. Територията на Борго С. Сеполеро с Коспая попада в данъчния окръг и провинция Арецо.
7. Архив на Чита ди Кастело, 1360 г., 4367, фолио 13.
8. За да се сложи край на натрапчивата мания на папите да печелят пари с всякакви средства, дори чрез продажбата на част от територията на Църквата, по време на конклава, последвал смъртта на Павел IV, кардиналите накараха новоизбрания Пий V да подпише няколко глави, в които в чл. 2 се казва: „че градовете, земите, имотите и правата на Римската църква, независимо дали чрез размяна или срещу възнаграждение поради очевидна полза и необходимост,

няма да бъдат отчуждавани, нито давани в залог или под управление, нито под какъвто и да е друг титул, след края на живота на този папа и без съгласието на всички кардинали, с изключение на пенсиите, феоделите, които нямат юрисдикция; в противен случай те ще бъдат невалидни“ – протоколи от конклава на Пий IV.

9. Була относно предприятието в Борго С. Сеполеро от 24 февруари 1440 г. (шести ден от март) Вижте документ № I в приложението.

10. Сачели – Историческа колона на Св. Сепокло.

11. В момента спорът за уреждането на идентичен случай между Франция и Нидерландия относно владението на Ава, разположена между Френска Гвиана и Холандска Гвиана, се отнася за арбитраж в Русия. Когато бе очертана разграничителната линия между двете Гвиани, река Марони бе взета за граница в определена точка. Река Марони обаче се състои от две реки: Ава от едната страна и Лапалони от другата. Именно при сливането им двете реки приемат името Марони и именно тук възниква спорът. Оспорваната територия се намира между тези две реки. Тя се простира чак до изворите им. След разделянето на Френска и Холандска Гвиана територията на Ава остана свободна. Тя беше населена само от няколко хиляди чернокожи, водени от велик вожд; нито французите, нито холандците помислиха да ги тормозят. Благодарение на неутралния си статут те живеяха независимо. През 1887 г. там бяха открити златни жили, и тогава възникна въпросът дали Ава трябва да бъде приписана на Франция или на Холандия. Както вече беше споменато, арбитражът по този въпрос беше отнесен до царя. Какво странно съвпадение с Коспая! Свободната държава Ава също

ще бъде ликвидирана, защото „auri sacra fames“ не познава препятствия.

12. Молменти – Историята на Венеция през призмата на личния живот.

13. Молменти – Цитирано произведение

14. Модони – За Титана

15. Верн – „Откриването на Америка“.

16. Архив на Борго С. Сеполеро – „Книга на преображенията“ – Виж приложение № II.»

17. Архив на Борго С. Сеполеро – „Книга на преображенията“

18. Разнообразни документи: петиции, меморандуми и писма, том IV, фолио 1466 – Архив на Борго Сан Сеполеро

19. Старинна татуировка от Борго Сан Сеполеро

20. Архив на Борго С. Сеполеро – „Книга на преображенията“

21. 1, Архив на Борго С. Сеполеро Али от 1678 г.

22. Мемориал от името на енорийския свещеник и жителите на Коспая до кардинал Делла Сомалия, както и неговият отговор от 8 ноември 1823 г. - Виж приложение № III».

23. 1) Архив на Чита ди Кастело – 1490 г.

24. 1) Архив на Чита ди Кастело – 1370 г.

25. Архив на града – 1630 г.

26. От вестника „Ла Вале Тиберина“.

27. „Копата“ е мерна единица за инертни материали, която в общините от горната част на долината на Тибър тежи 10 либри, което се равнява на 3,333 Сg, като една либра е приблизително равна на една трета от килограм (337 грама).

28. Това е научил авторът на „Старите от огъня“.

29. „La Valle Tiberina“ или вестник от 25 август 1867 г.

30. Бонаци, „История на Перуджа“, том II.

31. Бонаци – цитираното произведение, том II.

32. Предградие на юг от Чита ди Кастело.

33. Бонаци – Цитираното произведение, том II.
34. 4) Предшественикът на писателя бил пленен от разбойниците и поставен полугол в бляска на огъня, запален на дървото на свободата. За главата му била обявена награда и той трябвало да понесе присъствието на група разбойници в дома си, които го принудили да ги храни в продължение на няколко дни – този метод на реквизиция бил наречен „Досадният“.
35. 1805 година
36. Бонаци – „Opera citata“, том II.
37. Виконт д'Алинкурт – Кралят на пивото
38. Свещеникът Бастианони в мемоарите на Коспая споменава, че е видял тези документи и бележката „ассета-та“.
39. Писмо от Кард: Ерколе Консалви до епископа на Чита ди Кастело – Виж документ № III, същият
40. Архив на С. Джустино – Писмо от кмета на това селище.
41. Мемориал от енорийския свещеник и жителите на Коспая до кардинал Делла Сомалия, държавен секретар, и отговор от министъра – виж документ № IV.
42. 4) За тази глава съм използвал записките на енорийския свещеник Дон Джироламо Бастианони, който изигра основна роля в отмяната на свободното избирателно право и присъединяването на Коспая към папското управление. Като очевиден, самите записки са безупречни по отношение на фактическите подробности, но не и по отношение на оценката на самите събития, за които изразявам необходимите забележки и резерви.
43. Този длъжностен лице отговаряше за правораздаването и полицията и съответстваше на днешния претор с функциите на делегат по обществено здравеопазване. Той също така

упражняваше надзор върху общинската администрация и председателстваше съветите. Имаше по един такъв за всяко правителство или окръг. Имаше окръжни управители, които имаха под свое ръководство един или повече окръзи - „Чита ди Кастело“ беше окръжно управление, но само по чест, тъй като нямаше други подчинени управления.

44. 4) Енорийският свещеник, г-н Джироламо Бастианони, отбелязва, че тази дата съвпада с 28 юни 1140 г., навечерието на Свети Петър и Свети Павел и празникът на Свети Лъв Папа, когато на равнината при Ангиари се е състояла битката между Николо Пичинино и войските на Евгений IV, завършила с победа за последния – победа, която е била отбелязана с големи тържества и, както добавя Бастианони, с издигането на параклис тук, в Сан Сеполеро. Сред сонетите, изпратени на папата по повод присъединяването на Коспая, има един, в който авторът категорично свързва тези две дати и, като свършена арка, изтъква върху тях най-покорната лудост – за сонета вижте документите, посочени по-долу.

45. Виж документ № V.

46. За този факт научаваме от местните старейшини, които са били свидетели на официалното встъпване в длъжност.

47. Един „папетто“ беше една пета от един ескодо, на стойност 4,06 лири, докато ескодото струваше 5,32 лири, както мнозина вероятно знаят.

48. От мемоарите на енорийския свещеник Д. Джироламо Бастианони – Комо като историческа любопитност и като набросок на стихотворение, което за щастие не може да възкръсне днес, включваме сонетите сред документите от № VI, последвани от придружаващото ги писмо и от още два ръкописни сонета, които не са имали честта да бъдат отпечатани.

49. Две енории, недалеч от Коспая.

50. Според папската административна система общините се разделяха на два класа. Към първия клас принадлежаха градовете, а към втория – боргатите, земите и големите села, когато те се превръщаха в общини. Съществуваше и трети клас, а именно придадените университети, които не представляваха отделна единица, а се управляваха от съвета на майката община и разполагаха с отделен бюджет. Конфалониере беше ръководител на общината от 1-ви клас, а приорът – на общината от 2-ри клас. Присъединените университети бяха представлявани от кмет.

51. Междувременно, благодарение на статута на свободна територия, търговските складове останаха там и се осъществяваше обмен със съседните държави, а търговията процъфтяваше; след анексията това изчезна напълно, тъй като липсваше смисъл, а панаирите и пазарите продължиха да бъдат неефективни и се превърнаха в чисто формални. В момента няма панаири, а още по-малко пазари.

52. Уведомление от апостолическия делегат в Перуджа, монсенъор Адриано Фиески дей Конти ди Лаваня е Сан Валентино, с дата 30 юни 1826 г. – Виж документ № VII.

53. Уведомление от 30 юни 1827 г. – Виж документ № VIII.

54. Уведомление за карта: Гамберини, 14 септември 1833 г. – Виж документ № IX.

55. Вж. документ № X.

Превод на Български език: @ancapbg

